

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Ina Gärdlund

Laglottsskyddet i moderna familjekonstellationer

Förskott på arv och det förstärkta laglottsskyddet

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Eva Ryrstedt

Termin för examen: VT 2014

Innehåll

SUMMARY	4
SAMMANFATTNING	5
1 INLEDNING	7
1.1 Bakgrund	7
1.2 Syfte och frågeställningar	8
1.3 Metod och material	9
1.4 Avgränsningar och terminologi	10
1.5 Disposition	12
2 ARVSRÄTT	13
2.1 Historik	13
2.2 Bodelning med anledning av ena makens död	15
2.3 Ärvdabalken	17
2.3.1 Successionsrättens principer	17
2.3.2 Legal arvsordning	17
2.3.3 Laglott	19
2.3.4 Testamente	20
2.3.5 Gåva	21
3 FÖRSKOTT PÅ ARV	23
3.1 Gåva till bröstarvinge	23
3.2 Gåvor i särskilda situationer	24
3.2.1 Gåva från arvlåtarens make	24
3.2.2 Gåva till den avlidnes särkullbarn	25
3.2.3 Gåva från efterlevande make	25
3.3 Undantag för underhåll och sedvanliga gåvor	26
3.4 Värdering av gåva som utgör förskott på arv	27
3.5 Avräkning av förskott på arv	28
3.5.1 Bodelning	28
3.5.2 Arv	29
4 DET FÖRSTÄRKTA LAGLOTTSSKYDDET	31
4.1 Gällande rätt	31
4.2 Situationer när det förstärkta laglottsskyddet inträder ..	32
4.2.1 Gåva ges under vissa omständigheter	32
4.2.2 Gåva ges med vissa villkor	33

4.3	Särskilda skäl emot tillämpning	35
4.4	Värdering av gåva som likställs med testamente	36
4.4.1	Marknadsvärde	36
4.4.2	Avkastning	37
4.4.3	Nedsättning av värde	38
4.5	Återbäringsskyldighet	38
5	FÖRHÅLLANDET MELLAN FÖRSKOTT PÅ ARV OCH DET FÖRSTÄRKTA LAGLOTTSSKYDDET	40
5.1	Allmänt	40
5.2	Skillnader i värderingen av gåvorna	43
5.3	Kollation	43
6	ANALYS	45
6.1	Inledning	45
6.2	Värderingsproblematik	46
6.2.1	Värderingstidpunkt	46
6.2.2	Värdet på gåvan	47
6.3	Skyddsobjekt i moderna familjekonstellationer	49
6.3.1	Barnen	49
6.3.2	Efterlevande make	52
6.4	Rättvisa mellan bröstarvingar	54
6.5	Uppfylls reglernas skyddssyfte?	55
7	AVSLUTNING	58
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	59

Summary

This thesis is aimed at examining and discussing whether the purpose of inheritance law rules on advance inheritance and the reinforced legal portion is met for heirs in modern family constellations. Existing law governing inheritance in advance and the reinforced legal portion has been scrutinised. These two institutions regulate how gifts that parents have given to their children during their lifetime are to be dealt with at their demise. Moreover, the issues of how to value the gifts, how it affects the heirs and how the institutions relate to each other have been examined.

The provisions on advances and the reinforced legal portion protect the heirs by safeguarding their statutory right to a reserved portion of the inheritance. The provisions' original purpose was to keep children from being disinherited, as their future livelihood was dependent upon the possibility to keep the family estate. This purpose has changed over the years and today the purpose of the rules is mainly to uphold some semblance of fairness among the heirs. Over the past decades, family constellations have gone through a change as more and more marriages end in divorce and new families are formed. New social security schemes have been introduced in society and inheritance has detracted as a means of livelihood.

There are opportunities for spouses to perform legal acts during their lifetime in order to favour or disfavour any heir through gifts. The changes in family situation have caused the protective purpose of advance inheritance and reinforced legal portion provisions to become outdated, even though they to some extent still protect the heirs' statutory right to the legal portion.

Sammanfattning

Denna uppsats ska utreda och diskutera ifall syftet med arvsrättens regler om förskott på arv och det förstärkta laglottsskyddet uppfylls för bröstarvingar i moderna familjekonstellationer. Gällande rätt avseende förskott på arv och det förstärkta laglottsskyddet har studerats. Dessa två institut reglerar gåvor som föräldrar, under sin livstid, givit till något barn och hur gåvorna ska hanteras vid föräldrarnas frånfalle. Även hur gåvorna ska värderas, hur arvingarna påverkas och hur instituten förhåller sig till varandra har studerats.

Förskottsreglerna och det förstärkta laglottsskyddet skyddar bröstarvingarna genom att de säkerställer bröstarvingarnas lagstadgade rätt till laglott av arvet efter sina föräldrar. Ursprungligen hade reglerna till syfte att barnen inte skulle bli arvlösa eftersom deras framtida försörjning var beroende av att de erhöll arv efter föräldrarna, för att ha möjlighet att behålla fast egendom inom familjen. Detta syfte har kommit att förändras och idag är syftet med reglerna främst att uppnå viss rättvisa mellan bröstarvingarna. Under de senaste årtiondena har det skett förändringar i familjekonstellationerna genom att allt fler äktenskap har upplösts och att nya familjer har bildas. Nya trygghetssystem har även införts i samhället och arvet som barnens försörjningsfaktor har urholkats.

Det finns möjligheter för makar att under bådars livstid genomföra rättshandlingar för att gynna eller missgynna någon bröstarvinge genom gåvor. De förändringar i familjeförhållandena som skett har medfört att förskottsreglerna och det förstärkta laglottsskyddets skyddssyfte inte är tidsenligt även om de fortfarande till viss del skyddar bröstarvingarnas lagstadgade rätt till laglott.

Förkortningar

AGL	Lag (1941:416) om arvsskatt och gåvoskatt
Avvecklingslagen	Lag (1963:583) om avveckling av fideikommiss
f.	Följande sida
ff.	Följande sidor
FB	Föräldrabalk (1949:381)
HD	Högsta domstolen
Jfr	Jämför
NJA	Nytt juridiskt arkiv, avdelning I
NJA II	Nytt juridiskt arkiv, avdelning II
Prop.	Proposition
RH	Rättsfall från hovrätterna
SOU	Statens offentliga utredningar
ÄB	Ärvidabalk (1958:637)
ÄktB	Äktenskapsbalk (1987:230)

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Den legala arvsrätten har sitt ursprung i att arvet var en viktig försörjningsfaktor för barnen och i den familj- och släktgemenskap som tidigare förelåg. Att barnen ärvde, framförallt fast egendom, markerade familjens och släktens rätt till kvarlåtenskapen.¹ Att behålla fast egendom inom släkten för all framtid, och därmed undvika ägosplittring, har utgjort syftet med arvsrätten allt sedan 1600-talet då fideikommiss infördes. Fideikommiss upprättades för att behålla egendom under obegränsad tid till förmån för medlemmar i en släkt.² År 1963 kom avvecklingslagen som förbjöd nya fideikommiss och medförde att befintliga fideikommiss ska upphöra då nuvarande innehavare avlider. Därefter ska egendomen fördelas enligt lag.³ Detta är ett tydligt exempel på hur utvecklingen i samhället har influerat den arvsrättsliga regleringen.

Den sociala funktionen som barnens arvsrätt tidigare innebar har minskat i och med att olika trygghetssystem har införts i samhället. Under slutet av 1900-talet och början av 2000-talet har det skett förändringar avseende barnens försörjning. Tidigare var arvet viktigt för barnens framtida försörjning och syftet med laglotten var från början att barnen inte skulle bli arvlösa.⁴ Det har förändrats allt eftersom utvidgade sociala skyddsnät införts och med bakgrund av hur regleringen ser ut idag, med stärkt skydd för efterlevande make, kan det ifrågasättas om det ursprungliga skyddssyftet uppfylls. Det kan diskuteras om samhället ska lägga sig i hur var och en vill fördela sin kvarlåtenskap när arvets sociala roll har reducerats. Likaså har familjekonstellationerna förändras från kärnfamiljer med gemensamma barn, till moderna familjer med barn i olika kullar. Det kan även ifrågasättas om arvsrätten och utvecklingen av familjekonstellationer samspelar eller om

---

¹ SOU 1998:110, s. 78 ff.

² Eriksson, s. 14.

³ Brattström & Singer, s. 98.

⁴ SOU 1998:110, s. 72 ff.

syftet med arvsrätten har urholkats när arvet inte länge ska trygga avkomlingarnas ekonomiska situation.

Genom åren har det förts en del diskussioner kring laglotten och huruvida laglottsskyddet är gammalmodigt och bör avskaffas. Bröstarvinges rätt till laglott är skyddsytet för såväl regleringen om förskott på arv som det förstärkta laglottsskyddet. Arvsrättens regler har sitt ursprung från landskapslagarnas tid med efterföljande anpassningar av lagstiftningen till tidens gällande uppfattningar. Frågan om arvsrättens aktualitet kvarstår alltjämt och även diskussionen om förändringar torde vara för handen. De flesta människor har en grundläggande förståelse för arvsrätten och därmed även synpunkter på hur arvet bör fördelas. Det finns skilda åsikter om det är arvlåtarens rätt att fördela kvarlåtenskapen, skyddet för efterlevande make eller bröstarvingarnas rätt att få lika del av arvet, alternativt en kombination av alla tre, som ska vara utgångspunkten i arvsrätten.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att utreda den arvsrättsliga regleringen om förskott på arv i förhållande till bröstarvingars lagstadgade rätt till laglott. Uppsatsen kommer även att behandla det förstärkta laglottsskyddet, ett skyddsinstitut som träder in vid gåvor som ges under vissa omständigheter eller vid gåvor med vissa villkor.

Vid boutredningar uppkommer stundom problemet att den avlidne givit bort egendom genom gåvor till någon, vilket inte alltid uppskattas av övriga arvingar. I dagens moderna familjekonstellationer, med barn i flera sambo- eller äktenskap, kan det leda till en kraftig snedfördelning som leder till att besvärliga situationer uppstår om bröstarvingarnas rätt till laglott inskränks. Värderingen av gåvorna, och framförallt tidpunkten för värderingen, kan vara avgörande vid boutredningen. Det gäller främst i situationer då lång tid förflutit från tidpunkten då gåvan gavs till dess att arvlåtaren avlider. Gåvor

och testamenten korresponderar inte alltid med lagstiftningen och det kan bli komplicerat när reglerna i 6 och 7 kap. ÄB ska tillämpas samtidigt.

Denna uppsats syftar således till att besvara frågeställningarna:

- Hur regleras förskott på arv och det förstärkta laglottsskyddet?
- När ska gåvorna värderas och hur påverkar det arvingarna?
- Hur förhåller sig förskott på arv och det förstärkta laglottsskyddet till varandra?
- Är reglerna tillräckliga för att uppfylla skyddssyftet för bröstarvingar i moderna familjekonstellationer?

1.3 Metod och material

I denna uppsats har den traditionella juridiska, rättsdogmatiska, metoden använts för att systematisera och tolka gällande rätt med hjälp av allmänt accepterade rättskällor inom arvsrätten.⁵ Uppsatsens utgångspunkt är att deskriptivt återge gällande rätt, *de lege lata*. Rättsdogmatikens syfte är att applicera en rättsregel på ett rättsligt problem för att uppnå en lösning, vilket medför att nästa steg i uppsatsen blir att analysera om skyddssyftet för laglotten uppfylls. Den rättsdogmatiska metoden kan även användas för att framställa kritik av rättsläget och föreslå ändringar.⁶ Analysen som avslutar uppsatsen har till syfte att diskutera rättsläget och huruvida skyddet för bröstarvingarnas rätt till lika del av arvet bör kvarstå *de lege ferenda*.

Den rättsdogmatiska metoden kräver en förankring i accepterade rättskällor. Det underlag till uppsatsen som jag har använt mig av är rättskällorna lagtext, förarbeten, praxis och doktrin.⁷ Lagtexten är främst tagen ur ärvdabalken, där 6 kap. ÄB reglerar förskott på arv och 7 kap. ÄB reglerar laglottsskyddet. Andra familjerättsliga regler har använts i den mån de

---

⁵ Lehrberg, s. 167.

⁶ Korling & Zamboni, s. 21 ff.

⁷ Korling & Zamboni, s. 21 ff.

medför utökad förståelse för instituten förskott på arv och det förstärkta laglottsskyddet.

Stora delar av materialet har hämtats från förarbetena till ärvdabalken bl.a. prop. 1986/87:1, *Regeringens proposition om äktenskapsbalk m.m.* och SOU 1998:110, *slutbetänkande av Ärvdabalksutredning*. Utöver förarbetena har doktrin, läroböcker och artiklar använts i uppsatsen. De vetenskapliga framställningar som har använts är främst skrivna av professorer vid de juridiska fakulteterna vid svenska universitet, varför de får tillmätas stor betydelse.⁸

Centrala rättsfall som finns på området har analyserats i uppsatsen. Tvister gällande förskott på arv och det förstärkta laglottsskyddet är vanliga vid generationsskiften men få mål har prövats av hovrätterna eller HD. De prejudicerande rättsfall som finns på området har behandlats i uppsatsen i varierande omfattning. Även äldre rättsfall som finns på området har använts eftersom reglerna i den äldre lagen om arv är mycket lika gällande rätt och på grund av att det finns ett begränsat antal rättsfall som behandlar förskott på arv och det förstärkta laglottsskyddet i nuvarande ÄB. Det är främst HD-avgöranden som tillmäts prejudikatvärde men om en fråga inte avgjorts av HD kan en dom i hovrätten ha viss betydelse och det finns en tendens att följa hovrättens avgöranden om inte frågan prövats av HD. Vägledande avgöranden från hovrätterna publiceras i RH. Med anledning av detta har jag refererat till några hovrättsdomar då frågan inte prövats i högsta instans.⁹

1.4 Avgränsningar och terminologi

Denna uppsats har för avsikt att fokusera på bröstarvingarnas rätt till arv. Presumtionen för förskott på arv gäller i förhållande till bröstarvingar medan det förstärkta laglottsskyddet även omfattar gåvor till andra än

---

⁸ Lehrberg, s. 167 ff.

⁹ Lehrberg, s. 141 ff.

bröstarvingar. Det förefaller inte lika självklart att alla ska behandlas lika, som att bröstarvingarna ska erhålla lika delar av arvet. Gåvor till arvingar i andra eller tredje arvsklassen ska avräknas på arvet om det föreskrivits, enligt förskottsreglerna, men det finns ingen presumtion för förskott i dessa situationer, till skillnad från då bröstarvinge erhållit gåva. I denna uppsats kommer endast gåvor till bröstarvingar att behandlas.

Om en förälder har angivit ett barn i ett förmånstagarförordnande i en försäkring, används förskottsreglerna undantagsvis men dessa situationer kommer inte att behandlas i denna uppsats. För internationella rättsförhållanden gäller särskild reglering, vilka inte kommer att behandlas i uppsatsen. Den internationella arvsrätten är komplicerad men i augusti 2015 träder en gemensam arvsförordning inom EU ikraft. Den medför harmoniserade lagvalsregler med hemvistprincipen som utgångspunkt, till skillnad från medborgarskapsprincipen som gäller vid arv och boutredningar i Sverige idag.¹⁰

I denna uppsats har jag valt att generellt använda begreppet efterlevande make, oavsett om den efterlevande varit man eller kvinna. Endast i de rättsfall där det framgår vem av makarna som varit efterlevande har maka respektive make använts. Med anledning av användningen av ett generellt begrepp för den efterlevande maken eller maken har även den maskulina formen av ordet avliden använts. Detta för att lagtexten genom begreppet efterlevande make avser såväl man som kvinna i ett äktenskap. Eftersom sambor inte ärver varandra, såvitt de inte upprättat testamente till förmån för varandra, har jag inte skrivit något om situationen som uppstår då ena sambon avlider. Av uppsatsen framgår i korthet vad som gäller om den avlidne har ett testamente, vilket även omfattar testamente till förmån för sambo.

---

¹⁰ Bogdan, SvJT 2012, s. 737.

1.5 Disposition

Inledningsvis kommer arvsrätten att behandlas med såväl en historisk tillbakablick som med en genomgång av gällande principer och den legala arvsordningen. Utredning kring begreppen testamente, laglott och gåva ingår likväl i uppsatsens andra kapitel.

Därefter redogörs, i tredje kapitlet, för gällande rätt om förskott på arv medan fjärde kapitlet behandlar det förstärkta laglottsskyddet. Regleringen om instituten, hur gåvorna värderas samt hur arvingarna påverkas kommer att redogöras för i båda kapitlen. I det femte kapitlet finns en jämförelse mellan förskott på arv och det förstärkta laglottsskyddet för att klarlägga hur instituten förhåller sig till varandra.

I sjätte kapitlet återfinns en diskussion och analys för att diskutera de frågeställningar som ställdes upp i det inledande kapitlet. Analysen börjar med ett inledande avsnitt om allmänna frågor som uppdagats. Därefter diskuteras den värderingsproblematik som kan uppstå när något barn erhållit en gåva. Vidare företas en analys av moderna familjekonstellationer och skyddsobjekten, barn i olika kullar och den efterlevande maken, samt rättvisa mellan bröstarvingar. Slutligen diskuteras om reglerna uppfyller sitt skyddssyfte i de moderna familjekonstellationerna som präglar dagens samhälle. Avslutningsvis, i det sjunde kapitlet, summeras analysen och slutsatserna.

2 Arvsrätt

2.1 Historik

Arvet var under lång tid viktigt för barnens framtida försörjning. Redan i 1734 års lag infördes institutet hemföljd som utgavs av brudens fader i samband med bröllopet och som inte skulle karaktäriseras som gåva utan som förskott på arv. Hemföljden gavs med full äganderätt men med villkor att återbäras när givaren önskade, dock senast vid givarens död. År 1920 infördes ett nytt institut kallat ”förtida arv”. Det skiljde sig från det tidigare hemföljdsinstitutet genom att det förtida arvet inte behövde avräknas utan endast skulle beräknas vid arvsförfarandet efter föräldrarna. Gåvotagaren fick även behålla den del som översteg arvslotten.¹¹ Lagstiftningens syfte var att förhindra att bröstarvingar blev arvlösa och därför fick bröstarvingar företräde till arvet efter sina föräldrar.¹²

Nuvarande ärvdabalken infördes år 1958 och ersatte fyra separata lagar om arv, boutredning, testamente och arvsförfarande. Dessa lagar, som härstammar från ärvdabalken i 1734 års lag, utgör än idag grundstommen till ärvdabalken.¹³ Ärvdabalken, tillsammans med äktenskapsbalken och föräldrabalken, tillhör familjerättens centrala reglering och de speglar samhällets centrala sociala, ekonomiska och kulturella värderingar. Olika delar i familjerätten speglar värderingarna från den tid då reglerna infördes. Det krävs att arvsrättens regelsystem upprätthåller viss kontinuitet samtidigt som förändringar bör ske för att värderingarna, om vad som är rätt och rättvist, ska vara i överensstämmelse med vad som är den gängse meningen i samhället.¹⁴

Med anledning av att många makar, genom att upprätta inbördes testamenten med efterarvsförordnanden, sköt upp bröstarvingarnas arv till

---

¹¹ Hafström, s. 58 ff.

¹² SOU 1998:110, s. 72.

¹³ Prop. 1958B:23, s. 1.

¹⁴ SOU 1998:110, s. 69 ff.

förmån för varandra, genomfördes en reform år 1987. Genom reformen fick efterlevande make arvsrätt före bröstarvingarna. Efterlevande make hade innan reformen företräde framför arvingar i andra och tredje arvsklasserna, en rättighet som de även behöll efter 1987 års reform.¹⁵ Genom reformen förstärktes skyddet för efterlevande make, då rättigheten att ärva direkt efter avliden make infördes. I och med det får bröstarvingarna vänta på arvet tills båda föräldrarnas frånfälle. Särkullbarn fick, och har således, rätt att ärva direkt vid sin förälders frånfälle.¹⁶ Det var först år 1969 som utomäktenskapliga barn, dvs. det äldre begreppet för särkullbarn, likställdes med barn inom äktenskapet och därmed fick de arvsrätt även efter sin fader.¹⁷

Efter tio år utvärderades 1987 års reform i slutbetänkandet av Ärvdabalksutredningen. Utredningen hade som avsikt att undersöka om reglerna som trätt i kraft genom reformen hade haft den genomslagskraft som var syftet. Utredningen skulle även genomföra vissa förändringar för att klargöra och justera några tolkningsproblem som uppstått.¹⁸ Även reglerna kring förskott på arv utvärderades för att se om de fortfarande behövdes. Utredningen kom fram till att arvlåtarens möjlighet att råda över kvarlåtenskapens fördelning torde finnas kvar i framtiden men att presumtionen, avseende förskott på arv, för gåvor till bröstarvingar kunde tas bort. Någon sådan förändring genomfördes dock inte.¹⁹

17 december 2004 upphävdes AGL och därmed avskaffades arvsskatten och gåvoskatten. Det är en av de mest radikala förändringarna i arvsrätten och det påverkade främst värderingsreglerna vid bouppteckningar eftersom det var bouppteckningen som låg till grund för arvsbeskattningen.²⁰ Innan AGL upphävdes värderades tillgångarna i praktiken med tillämpning av reglerna i AGL. Då AGL upphävdes blev konsekvensen att reglerna i ÄB skulle

---

¹⁵ SOU 1998:110, s. 69 ff.

¹⁶ Prop. 1986/87:1, s. 2.

¹⁷ Prop. 1969:124, s. 90.

¹⁸ SOU 1998:110, s. 67.

¹⁹ SOU 1998:110, s. 189 ff.

²⁰ Walin & Lind, *Del I*, s. 28.

tillämpas uteslutande. I 20 kap. 4 § ÄB stadgas endast att tillgångar och skulder ska antecknas i bouppteckningen sådana de var vid dödsfallet. Denna lösning har kritiserats av Lagrådet, som ifrågasatte om värdering av tillgångarna ens behöver ske. De föreslog att Skatteverket skulle lämna vägledning i värderingsfrågan till dess permanent reglering införts.²¹ Enligt Skatteverkets ställningstagande framgår att huvudregeln är att marknadsvärdet, eller det verkliga värdet, som ska användas i bouppteckningar. Det är dock acceptabelt att använda annat värde om dödsboet föredrar det, exempelvis taxeringsvärdet på fastigheter eller substansvärdet i fåmansföretag.²² Bouppteckningen fyller dock fortfarande funktionen att det är dödsboets legitimationshandling samt ligger till grund arvskiftet och beräkningen av efterarv.²³

2.2 Bodelning med anledning av ena makens död

Om den som avlider var gift upplöses äktenskapet genom den ena makens död, enligt 1 kap. 5 § ÄktB. Då ett äktenskap upphör på detta sätt ska bodelning ske mellan den efterlevande maken och den avlidnes makes arvingar och universella testamentstagare, 9 kap. 5 § ÄktB. Enligt 9 kap. 2 § ÄktB ska makarnas tillgångar och skulder anges så som de var vid dagen för dödsfallet. Vid bodelningen erhåller makarna, som huvudregel, hälften var av den egendom som är giftorättsgods medan vardera make behåller sin enskilda egendom.²⁴ Att egendom har gjorts till enskild egendom medför endast att den inte ingår i bodelningen, om inte annat är överenskommet mellan parterna, 10 kap. 4 § ÄktB. Den avlidne makens kvarlåtenskap består av både giftorättsgods och enskild egendom. Även egendom som varit enskild egendom hos en arvlätare blir giftorättsgods hos mottagaren när den

---

²¹ Lagrådets yttrande, 2004-10-18.

²² Skatteverkets ställningstagande, 2004-12-20.

²³ Grauers, s. 203 ff.

²⁴ Agell & Brattström, s. 166 ff.

ärvs, om inte arvlåtaren upprättat ett testamente som föreskriver att egendomen ska vara mottagarens enskilda.²⁵

Vid beräkning av makarnas andelar i boet ska en makes skulder först avräknas från det giftorättsgods denne innehade då dödsfallet inträffade, enligt 11 kap. 2 § ÄktB. Efter det ska värdena på giftorättsgodsén läggas samman och delas lika mellan makarna, 11 kap. 3 § ÄktB. Efter bodelningen ska den avlidne makens kvarlåtenskap fördelas i ett arvskifte, enligt 23 kap. 1 § ÄB. Arvskiftet är ett skriftligt avtal mellan dödsbodelägarna om hur arvet ska fördelas.²⁶ Om den avlidne endast efterlämnar sin make och gemensamma barn krävs ingen formell bodelning och arvskifte utan den efterlevande maken erhåller all egendom med anledning av sin giftorätt och arvsrätt. I sådana situationer räcker det med att bouppteckningen upprättas. För de fall den avlidne även efterlämnar särkullbarn eller universella testamentstagare genomförs bodelning och arvskifte.²⁷ I ärvdabalken saknas reglering om vilket värde på tillgångarna som ska användas vid arvskiftet. Parterna kan komma överens om värderingen av tillgångarna men om de inte är ense är det marknadsvärdet, eller verkligt värde, då boet är utrett som bör tillämpas.²⁸

Vid bodelning med anledning av ena makens död kan jämkning av bodelningen ske enligt 12 kap. 2 § ÄktB. Jämkningsen innebär att vardera make behåller sitt giftorättsgods om den efterlevande maken begär det. Om efterlevande maken begär att få allt sitt giftorättsgods sker ingen beräkning av giftorättsgodsén. Efterlevande make kan även begära att endast behålla viss andel av sitt giftorättsgods och då får den avlidne makens dödsbo behålla motsvarande kvotdel av giftorättsgodsén samtidigt som resterande del fördelas enligt reglerna i 11 kap. ÄktB.²⁹ Efterlevande make kan ensidigt

---

²⁵ Eriksson, s. 41 ff.

²⁶ Eriksson, s. 273.

²⁷ Grauers, s. 200.

²⁸ Walin & Lind, *Del II*, s. 281 ff.

²⁹ Agell & Brattström, s. 167 ff.

förklara att denne vill behålla sitt giftorättsgods och det bör antecknas i bouppteckningen.³⁰

2.3 Ärvdabalken

2.3.1 Successionsrättens principer

Då arv ska fördelas sker det enligt den svenska successionsrätten med utgångspunkt i tre principer: parentelprincipen, istadarätten och stirpalgrundsatsen. Om arvlåtaren inte själv reglerat hur kvarlåtenskapen ska fördelas genom testamente, fördelas kvarlåtenskapen enligt den legala arvsordningen i ärvdabalken. Arvingarna delas in i tre arvsklasser, paranteler, och enligt parentelprincipen måste en arvsklass vara helt uttömd innan arvet går vidare till nästa arvsklass. Varje gren inom varje arvsklass ska få lika stor del av arvet enligt stirpalgrundsatsen och om en arvinge avlidit träder dennes avkomlingar i den avlidnes ställe, i enlighet med istadarätten.³¹ Ytterligare en grundläggande princip, som härrör från landskapslagarnas tid, är att endast den som lever vid arvlåtarens död kan ärva, 1 kap. 1 § ÄB. Ett undantag är att barn som avlats före arvlåtarens död, och sedermera föds med liv, får ärva.³²

2.3.2 Legal arvsordning

I 2 kap. ÄB regleras hur kvarlåtenskapen ska fördelas och vilka arvingar som tillhör vilken arvsklass. I första arvsklassen återfinns den avlidnes barn eller barnbarn osv. om den avlidnes barn avlidit, 2 kap. 1 § ÄB. Den avlidnes barn kallas för bröstarvingar och med bröstarvinge avses barn såväl inom som utom äktenskapet samt adopterade barn. De avkomlingar som tar arv efter arvlåtaren kallas för bröstarvingar och även barnbarn kan vara bröstarvingar för det fall de träder i arvinges ställe, dvs. om deras förälder avlidit. Den andra arvsklassen utgörs av den avlidnes föräldrar och om

---

³⁰ Agell, SvJT 1990, s. 17.

³¹ Brattström & Singer, s. 30 f.

³² Prop. 1958A:144, s. 69.

någon av dem är avliden träder den avlidnes syskon, och deras barn och barnbarn, in, 2 kap. 2 § ÄB. Finns det inga släktingar i första eller andra arvsklassen återstår den tredje arvsklassen innehållande den avlidnes mor- och farföräldrar och, för det fall någon av dem är avliden, deras barn, dvs. mostrar, morbröder, fastrar och farbröder, 2 kap. 3 § ÄB.

Om bröstarvingarna är gemensamma barn ärver efterlevande make före de gemensamma barnen, 3 kap. 1 § ÄB. Den efterlevande maken ärver såväl den avlidne makens giftorättsgods som enskilda egendom. Först när den efterlevande maken avlider ärver de gemensamma barnen båda sina föräldrar. Den först avlidne makens arv förvaltats med fri förfoganderätt av den efterlevande maken och blir således de gemensamma barnens efter arv. Särkullbarn, barn till den ena maken, har rätt till sitt arv omgående men har möjlighet att avstå arvet till förmån för den efterlevande maken, 3 kap. 9 § ÄB. Om ett särkullbarn avstår arv består rätten till efter arv vid den efterlevande makens frånfälle.³³

Genom 1987 års reform infördes att efterlevande make ärver före bröstarvingar med fri förfoganderätt. Det innebär att efterlevande make äger och disponerar arvet under sin livstid, i likhet med den egendom som efterlevande make erhåller med full äganderätt vid bodelningen. Den skillnaden som råder är att efterlevande make inte har befogenhet att testamentera egendom som denne innehar med fri förfoganderätt, 3 kap. 2 §, 1 st. ÄB. Efterlevande make får inte heller, genom gåvor, väsentligt minska egendomen, enligt 3 kap. 3 § ÄB. I NJA 2013 s. 736 fastslog HD att förutsättningen för att en efterarvinge ska ha rätt till ersättning enligt 3 kap. 3 § ÄB är att egendomens värde har minskat med i vart fall en fjärdedel.

Arvet efter den först avlidne maken innehar således efterlevande make med fri förfoganderätt i kombination med att den först avlidne makens arvingar har rätt till efter arv. Inskränkningarna i efterlevande makens arv har till syfte att skydda bröstarvingarna och de särkullbarn som har rätt till efter arv.

---

³³ SOU 1998:110, s. 78 ff.

Efterarvingarna har rätt till en andel i boet efter den sist avlidne maken som motsvarar andelen kvarlåtenskap från den först avlidne maken. Gemensamma bröstarvingar har således, efter båda föräldrarnas frånfälle, rätt till två arvslotter, en från vardera förälder. Efterlevande makes rätt till arv kan upphävas genom testamente till förmån för bröstarvinge eller annan. Den enda begränsningen återfinns i 3 kap. 1 §, 2 st. ÄB som stadgar att efterlevande make har rätt till egendom som motsvarar ett värde om fyra prisbasbelopp.³⁴ Enligt 3 kap. 1 § 2 st. sista meningen ÄB ska ett testamente vara utan verkan i den del som inkräktar på efterlevande makes rätt att erhålla fyra prisbasbelopp.

2.3.3 Laglott

Det arv som vardera arvinge har rätt till enligt den legala arvsordningen kallas för arvslotten. Arvslotten kan inskränkas genom att ett testamente upprättas. Hälften av arvslotten utgör bröstarvinges lagstadgade rätt till laglott, 7 kap. 1 § ÄB.³⁵ I och med laglottsskyddet förhindras en arvlåtare att genom ett testamente gynna en eller flera bröstarvingar på de andra bröstarvingarnas bekostnad.³⁶ Enligt reglerna om förskott på arv ska en bröstarvinge avräkna från sin laglott vad denne erhållit i gåva och både förskottsreglerna och det förstärkta laglottsskyddet har till syfte att vara ett skydd för att bröstarvingar ska erhålla sin laglott vid föräldrarnas frånfälle.³⁷

Bröstarvinges rätt till laglott får inte testamenteras bort. Den del av kvarlåtenskapen som en testator kan testamentera kallas den disponibla kvoten och utgör halva kvarlåtenskapen. Den andra halvan av kvarlåtenskapen utgörs av laglotterna, under förutsättning att all egendom är giftorättsgods.³⁸ I 1857 års förordning infördes regeln om att ett testamente endast får bortgiva hälften av kvarlåtenskapen eftersom andra hälften skulle

---

³⁴ Prop. 1986/87:1, s. 81 ff.

³⁵ Grauers, s. 138 ff.

³⁶ Prop. 1986/87:1, s. 79.

³⁷ Eriksson, s. 179 ff.

³⁸ Brattström & Singer, s. 110 ff.

tillfalla bröstarvingarna genom laglotten.³⁹ Syftet med laglotten var att garantera en viss rättvisa mellan bröstarvingarna och det är denna del av laglottsskyddet som idag anses vara den praktiskt sett viktigaste anledningen att garantera bröstarvingarna sina laglotter.⁴⁰

Laglotten är en rättighet till en andel av kvarlåtenskapen och inte till viss egendom. Bröstarvingar har emellertid rätt att få egendom som kan disponeras fritt, 7 kap. 5 § ÄB. Huvudregeln är att en bröstarvinge har rätt att få ut sin laglott i samband med arvlåtarens död, med undantag för om efterlevande make är testamentstagare och bröstarvingen är barn till efterlevande make.⁴¹ Laglotten utfaller inte per automatik utan bröstarvinge måste begära jämkning av testamentet för att utfå sin laglott, 7 kap. 3 § 1 st. ÄB. En bröstarvinge kan inte göra laglotsanspråket gällande framför efterlevande makes rättighet att erhålla den avlidne makens kvarlåtenskap med fri förfoganderätt, till dess bröstarvingarna ärver. Det finns ändå skäl för bröstarvinge att begära jämkning av ett testamente som inskränker laglotten, även om efterlevande make ärver med fri förfoganderätt först. Detta för att bröstarvingen ska bibehålla sin rätt till laglott såsom efterarv. Från laglotten ska bröstarvinge sedan avräkna vad som tidigare erhållits genom förskott på arv och testamente, om inte annat är föreskrivet, 7 kap. 2 § ÄB.⁴²

2.3.4 Testamente

Genom ett testamente kan en arvlåtare själv bestämma över hur kvarlåtenskapen ska fördelas. Ett testamente är en handling för dödsfalls skull och i princip det enda som den svenska rättsordningen godkänner. Hur ett testamente ska tolkas regleras i 11 kap. ÄB. Ett testamente som uppfyller alla formkrav, enligt 10 kap. ÄB, kan innehålla olika testamentsförordnanden, exempelvis legat, universellt förordnande eller en

---

³⁹ Hafström, s. 134.

⁴⁰ Saldeen, s. 97.

⁴¹ Brattström & Singer, s. 110 ff.

⁴² Grauers, s. 138 ff.

ändamålsbestämmelse. En person som erhåller ett legat, ex. en viss sak eller visst penningbelopp, kallas legatarie medan den som erhåller kvarlåtenskapen i dess helhet eller viss andel av kvarlåtenskapen kallas universell testamentstagare. Enligt 18 kap. 1 § ÄB är universella testamentstagare dödsbodelägare.⁴³

Efterlevande makes arvsrätt kan sättas ur spel om den avlidne maken förordnat det i sitt testamente. Det finns inget skydd för den efterlevande maken att, likt laglotten, göra gällande för att erhålla arv, utan ett testamente med sådant innehåll bör respekteras. Ett testamente kan även vara till förmån för den efterlevande maken om den avlidne förordnat att efterlevande make ska ärva med full äganderätt.⁴⁴ I NJA 1993 s. 145 fann HD att ett sådant testamentsförordnande medför att den efterlevande maken får disponera arvet fritt och den avlidnes bröstarvingar har därmed ingen rätt till efterarv. I NJA 1950 s. 488 fann HD att ett testamente med förordnande om att efterlevande make ska ärva med full äganderätt ska jämkas så att efterlevande make endast ärver med fri förfoganderätt för den andel som utgörs av gemensamma bröstarvingars laglott.

2.3.5 Gåva

Rättshandlingar där det benefika inslaget utgör en betydande del anses vara gåvor. I såväl reglerna om förskott på arv som reglerna om det förstärkta laglottsskyddet används det extensiva gåvobegreppet. Det innefattar benefika handlingar vid överlåtelser genom gåva, arv, bodelning eller på grund av testamente.⁴⁵ Om en rättshandling ska räknas som gåva måste avgöras i varje enskilt fall, med hänsyn till de rådande omständigheterna. Tvister om arv är vanliga vid generationsskiften men få har prövats av HD och hovrätterna.⁴⁶ I de arvsrättsliga mål som prövats har frågan om huruvida en transaktion är en gåva eller ej uppkommit. I NJA 1939 s. 171 hade en

---

⁴³ Brattström & Singer, s. 100 ff.

⁴⁴ Agell & Brattström, s. 226.

⁴⁵ Brattström & Singer, s. 171.

⁴⁶ Walin & Lind, *Del I*, s. 165.

änka sålt en fastighet till ett pris under marknadsvärde till sin dotter och hennes man. Denna transaktion skulle betraktas som gåva även om det inte var utrett att änkan hade för avsikt att gåvan skulle avräknas hennes arv. Även i NJA 1949 s. 629 fann HD att en handling utgjorde en gåva när en moder hade utlovat att ge ersättning till sin son för hans arbete under tiden som han bott hos henne. Eftersom omständigheterna inte ansågs vara en giltig grund för ersättning betraktades ersättningen som en gåva. Gåvan ansågs dessutom vara att likställa med testamente varför det förstärkta laglottsskyddet ansågs tillämpligt. I NJA 1934 s. 462 fann HD att efterskänkande av en fordran var att anses som en gåva eftersom det vid upprättandet av köpebrevet var avsett att köpeskillingen skulle efterskännas. Även ersättning för passning och vård har HD ansett vara en gåva i NJA 1949 s. 625. Ett lån till en arvinge som är förenat med normala villkor om ränta anses dock inte utgöra gåva, enligt NJA 1941 s. 62.

En gåvogivare kan upprätta villkor för en gåva som denne ger bort, exempelvis att givaren ska behålla nyttjanderätten av gåvan till dess denna avlider. En gåvogivare får sedan inte ensidigt ändra de villkor som uppställts för gåvan, om det inte särskilt har förordnats vid gåvotillfället. Om det är ett villkor som endast är föreskrivet i givarens eget intresse gäller dock att gåvogivaren ensidigt får ändra villkoren.⁴⁷

I ett avgörande från HD i april 2014 prövades bevisbördans placering vid gåvor. Frågan var vem som innehar bevisbördan, den som påstår att ett belopp är ett penninglån eller den som påstår att beloppet utgör en gåva. För att ett belopp ska utgöra en gåva krävs att överföringen varit förenad med en gåvoavsikt och syftat till en förmögenhetsöverföring från gåvogivaren till mottagaren. HD fann att beviskraven som normalt gäller i tvistemål är tillämpliga, vilket medför att bevisbördan för att ett mottaget belopp utgör en gåva åligger gåvomottagaren.⁴⁸

---

⁴⁷ NJA 2000 s. 262.

⁴⁸ Högsta domstolens dom 2014-04-23 i mål nr T 487-13.

3 Förskott på arv

3.1 Gåva till bröstarvinge

I 6 kap. 1 § ÄB stadgas att vad en förälder har givit en bröstarvinge under sin livstid ska utgöra förskott på arv. Det medför att det föreligger en presumtion för att gåvor till bröstarvingar är förskott på arv, om inte annat föreskrivits eller måste antas ha varit förälderns avsikt. Lagstiftningen utgår från att en arvlåtare vill att samtliga bröstarvingar ska ha lika andel av kvarlåtenskapen. Presumtionen kan brytas om arvlåtaren på något sätt givit uttryck för sin vilja, att gåvan inte ska avräknas på arvet. Det finns inga formkrav för en presumtionsbrytande handling och inget krav på att en sådan handling eller viljeförklaring ska ske i samband med gåvan. Det kan exempelvis framgå genom klausul i gåvobrev eller regleras i testamente.⁴⁹

För att utreda vad givarens avsikt med gåvan varit bör hänsyn tas till omständigheter i samband med gåvan eller efter givandet, om det kan vara av betydelse. Ett exempel på en situation då omständigheterna kan medföra att givarens avsikt inte var att en gåva skulle anses vara förskott på arv är när en gåva ges till ett barnbarn vars förälder (bröstarvingen) sedan avlider innan gåvogivaren. Då föräldern avlider inträder barnbarnet som bröstarvinge men då gåvan gavs kunde inte givaren haft anledning att räkna med att barnbarnet skulle ärva och att avräkning för gåvan därmed skulle ske. I en sådan situation kan omständigheterna utvisa att gåvogivarens avsikt inte kan antas ha varit att gåvan skulle avräknas på arvet eftersom barnbarnet inte var bröstarvinge när denne fick gåvan.⁵⁰

I NJA 1941 s. 708 prövades också gåvogivarens avsikt vid gåvotillfället. HD ansåg att en gåva inte skulle avräknas som förskott på arv då en efterlevande maka vid en förlikning avstått arvet från sin avlidne make till förmån för sina bröstarvingar. Även då arvsavstående egentligen utgjorde en

---

⁴⁹ Prop. 1986/87:1, s. 240.

⁵⁰ Eriksson, s. 117.

gåva ansåg inte HD att gåvan skulle anses vara förskott på arv. De menade att det måste antas att den efterlevande maken vid avtalets ingående inte hade för avsikt att gåvan skulle avräknas bröstarvingarnas arv.

Även i NJA 1991 s. 604 fann HD att det inte funnits någon avsikt hos arvlåtaren att överlåtelsen av en bostadsrätt, till underpris, skulle avräknas mottagarens arv. Situationen var att en moder, med två söner och en dotter, ville göra sin ena son arvlös då hon trodde att han inte hade betalat tillbaka ett lån från henne. Modern överlät därför sin lägenhet till dottern men förbehöll sig nyttjanderätten till lägenheten. Samtidigt upprättade modern ett testamente där hon förordnade att sonen endast skulle erhålla sin laglott med anledning av det obetalade lånet. Det framkom i målet att modern uttalat att hon önskade kompensera den andra sonen på grund av överlåtelsen av bostadsrätten till dottern, vilket medförde att domstolen ansåg att det inte funnits någon avsikt från modern att gåvan skulle avräknas som förskott från dotterns arv.

För att gåvor ska kunna prövas om de ska anses vara förskott på arv krävs att de kommer till kännedom för dödsbodelägarna. I bouppteckningen ska uppgifter om förskott tas med, för de fall det finns någon laglottsb berättigad arvinge samt att någon delägare begär det, 20 kap. 5 § ÄB. En delägare kan även påkalla edgång för att få upplysningar om gåvor som ska anses utgöra förskott på arv, 20 kap. 6 § ÄB.

3.2 Gåvor i särskilda situationer

3.2.1 Gåva från arvlåtarens make

Gåvor av giftorättsgods som arvlåtarens make har gett gemensamma bröstarvingar ska avräknas såsom förskott på arv i kvarlåtenskapen efter den först avlidne maken, enligt 6 kap. 1 § 2 st. tredje meningen ÄB. Om inte hela gåvan kan avräknas vid första makens frånfalle ska resterande del av gåvan avräknas vid efterlevande makens död. Gåvan ska beaktas i

bodelningen genom att värdet läggs till givarens giftorättsgods efter det att skuldtäckning gjorts, enligt 11 kap. 5 § ÄktB.

Om förskottet är givet av ena makens enskilda egendom sker avräkning vid denne makens död.⁵¹ Även då förskottet avräknas vid den första makens frånfälle, får inte bröstarvingarna ut sitt arv direkt, utan efterlevande make ärver, enligt 3 kap. 1 § ÄB. Därmed påverkas såväl kvotdelen för det totala efterarvet efter den först avlidne maken som bröstarvingarnas kvotdelar av förskottet.⁵²

3.2.2 Gåva till den avlidnes särkullbarn

Gåvor av giftorättsgods som en make ger till den andre makens särkullbarn, eller avkomling till denne, medan båda makarna är vid liv, ska avräknas från gåvomottagarens arv efter den andra maken, enligt 6 kap. 7 § ÄB. Det gäller inte om annat har föreskrivits eller om det av hänsyn till omständigheterna kan antas att något annat var avsett. Gåvor till särkullbarn blir föremål för avräkning från efterarvet efter den biologiska föräldern eftersom mottagaren i dessa fall saknar arvsrätt av gåvogivaren. Med anledning av att en styvförälder enligt lag, 7 kap. 5 § FB, är skyldig att efter sin förmåga bidra till styvbarns underhåll och uppfostran torde inte kostnader för styvbarns uppehälle och utbildning avräknas på arvet, 6 kap. 2 § ÄB.⁵³

3.2.3 Gåva från efterlevande make

Efterlevande make ärver före bröstarvingar och särkullbarn, 3 kap. 1 § ÄB, för det fall särkullbarnet avstår sitt arv till förmån för den efterlevande maken enligt 3 kap. 9 § ÄB. Med anledning av det ska även gåvor från efterlevande make till styvbarn, efterarvingarna efter den först avlidne maken, anses utgöra förskott på arv. Ett sådant förskott ska avräknas efterarvet efter den först avlidne maken vid den efterlevande makens död.

---

⁵¹ SOU 1925:43, s. 271.

⁵² Walin & Lind, *Del I*, s. 171 ff.

⁵³ SOU 1925:43, s. 275 ff.

Om efterlevande make gett en gåva till en bröstarvinge som inte är den först avlidne makens barn, ska förskottet endast avräknas arvet från den efterlevande maken.⁵⁴

3.3 Undantag för underhåll och sedvanliga gåvor

I 6 kap. 2 § ÄB finns undantag för gåvor till bröstarvingar som inte presumeras vara förskott på arv. Undantaget innebär att underhåll och sedvanliga gåvor till bröstarvingar inte ska avräknas arvet. Med underhåll avses den lagstadgade underhållsskyldighet som föreligger, vilket numer är enligt 7 kap. 1 § FB. Föräldrarna svarar för barnens underhåll med hänsyn till barnets behov och föräldrarnas gemensamma ekonomiska förmåga, enligt 7 kap. 1 § 2 st. FB. Underhållsskyldigheten upphör då barnet fyller 18 år eller när gymnasiestudier upphör, dock senast när barnet fyller 21 år. Om barnen väljer skiftande utbildningar som kostar olika mycket, behöver inte det barnet vars utbildning är dyrare än andra barnens utbildningar, avräkna gåvan från arvet. Om något barn gynnas mer än de andra och mer än vad som kan anses skäligt ska den del utöver vad som anses skäligt avräknas från arvet. Underhållsskyldigheten föreligger endast till barnen och inte till andra bröstarvingar, t.ex. barnbarn. Om arvlåtaren tagit hand om och bekostat underhåll och utbildning för andra bröstarvingar, exempelvis barnbarn, blir endast huvudregeln om förskott på arv tillämplig. Undantaget, när avräkning inte ska ske, ska däremot inte tillämpas. I de situationer då arvlåtaren inte hade för avsikt att avräkning av kostnaderna skulle ske kan undantag göras och då utgör inte kostnaderna förskott på arv.⁵⁵

Sedvanliga gåvor som föräldrar givit till sina barn, såsom presenter vid jul och födelsedagar, ska inte avräknas som förskott på arv, 6 kap. 2 § 2 st. ÄB. I likhet med underhållet, bör inte heller gåvor av olika värden föranleda avräkning. Undantaget gäller dock inte om arvlåtaren har visat på

---

⁵⁴ Prop. 1986/87:1, s. 240 f.

⁵⁵ SOU 1925:43, s. 274 ff.

frikostighet som uppenbart gått utöver de ekonomiska förutsättningarna.⁵⁶ I vissa situationer kan avräkningsskyldigheten även bortfalla på grund av omständigheter vid givandet av gåvan eller senare inträffade omständigheter. En sådan situation kan vara att samtliga barn erhållit liknande gåvor. Detta gäller oavsett om gåvornas värde varit olika beroende på vid vilken tidpunkt gåvan gavs. Exempel på sådana situationer är gåvor i samband med myndighetsdag, student och examen.⁵⁷

3.4 Värdering av gåva som utgör förskott på arv

Om en bröstarvinge erhållit en gåva som anses utgöra förskott på arv, ska gåvans värde avräknas på arvet. Enligt 6 kap. 3 § ÄB är det gåvans värde vid tidpunkten för mottagandet av gåvan som ska användas, om inte något annat värde bör användas på grund av omständigheterna. Värdet på gåvan läggs till kvarlåtenskapen för att ingå i beräkningen av vad vardera bröstarvinge ska erhålla i arv eller efterarv, 6 kap. 5 § ÄB.

En gåva till en bröstarvinge presumeras vara förskott på arv och därmed föreligger det avräkningsskyldighet för en gåva, om inte någon presumtionsbrytande åtgärd vidtagits. Presumtionsbrytande åtgärd kan ske i samband med gåvan eller vid ett senare tillfälle. Det är gåvans värde vid gåvotillfället, utan uppräknings, som ska läggas till kvarlåtenskapen. Detta sker innan beräkningen av vardera arvinges andel i boet.⁵⁸ Gåvomottagen får således stå risken för att gåvan minskar i värde samtidigt som en eventuell värdeökning tillgodoräknas denne. Även för de fall gåvan har konsumerats ska värdet på gåvan vid gåvotillfället ändå avräknas. En bröstarvinge kan därmed bli lottlös vid arvet på grund av en gåva som tidigare erhållits.⁵⁹

---

⁵⁶ SOU 1925:43, s. 277.

⁵⁷ Brattström & Singer, s. 170 ff.

⁵⁸ Brattström & Singer, s. 170 ff.

⁵⁹ SOU 1925:43, s. 278.

Undantag från värderingsreglerna kan göras om arvlåtaren föreskrivit att gåvans värde ska vara något annat. Även en skälighetsbedömning ska göras med hänsyn till omständigheterna i det särskilda fallet, 6 kap. 3 § ÄB. Ett värde som arvlåtaren föreskrivit ska användas endast om det medför ett skäligt resultat i alla avseenden. I förarbetena till ärvdabalken anges att om några bröstarvingar, exempelvis när de uppnår viss ålder, erhåller egendom i form av aktier i ett familjeföretag och det sedan i gåvogivarens kvarlåtenskap ingår egendom av samma slag, bör det räcka med att ge de bröstarvingar som inte erhållit aktier i gåva, ett lika stort antal aktier. Detta eftersom det inte kan antas att avräkningen skulle ske på olika grunder för de barn som erhållit aktier.⁶⁰

3.5 Avräkning av förskott på arv

3.5.1 Bodelning

Förskottet ska beaktas redan vid bodelningen med efterlevande make, om gåvan har givits av giftorättsgods. Enligt bodelningsreglerna ska förskottet avräknas i sin helhet, alternativt vad som kan avräknas, 11 kap. 5 § ÄktB. Förskottet ska läggas till giftorättsgodset för den make som givit gåvan, efter det att skuldtäckning gjorts. Genom att beakta förskottet även i bodelningen, tas hänsyn till att gåvan egentligen är att betrakta som arv och efterlevande make försätts i samma situation som om gåvan faktiskt varit arv. Efterlevande make får därmed en större andel i boet, vilket medför att efterlevande make genom bodelning tilldelas större andel med full äganderätt.⁶¹

Genom bodelningen erhåller efterlevande make hälften av båda makarnas giftorättsgods och hälften av värdet på förskottet, enligt 11 kap. 5 § ÄB. I den avlidnes kvarlåtenskap ingår dels det som erhålls genom bodelningen, dvs. hälften av giftorättsgodset och hälften av värdet på förskottet, och dels

---

⁶⁰ SOU 1925:43, s. 278 f.

⁶¹ Brattström & Singer, s. 170 ff.

den avlidnes enskilda egendom.⁶² Gåvan ska endast inverka på giftorättsdelningen om gåvan är given av endera makens giftorättsgods och den efterlevande maken inte åberopat jämkning i enlighet 12 kap. 2 § ÄktB, att vardera make behåller sitt giftorättsgods vid bodelningen.⁶³

3.5.2 Arv

Vad den avlidne makens dödsbo erhåller i samband med bodelningen ärver den efterlevande maken och eventuella särkullbarn, enligt 3 kap. 1 § ÄB. Om den avlidne maken inte var gift vid dödsfallet är det samtlig kvarlåtenskap efter denne som ska fördelas mellan arvingarna, 2 kap. 1 § ÄB. Bröstarvinge som erhållit förskott är skyldig att avräknas gåvans värde av sin arvslott men kan ej bli skyldig att återbära gåvan, om inte det bestämts redan vid tidpunkten då gåvan gavs, enligt 6 kap. 4 § ÄB.

Värdet på den gåva som anses vara förskott på arv ska läggas till kvarlåtenskapen och beaktas vid uträkningen av arvslottens storlek, enligt 6 kap. 5 § ÄB. Vid förskott på arv kan arvslotten uträknas genom att kvarlåtenskapen ökas med värdet på förskottet innan den totala kvarlåtenskapen delas på antalet arvingar. Om inte hela förskottet kan avräknas på arvet ska endast det värdet som kan avräknas läggas till kvarlåtenskapen innan den fördelas på arvingarna. För de fall förskottet är mindre eller lika med arvslotten, erhåller förskottstagaren förskottet samt sin arvslott med förskottet avräknat. De övriga arvingarna erhåller sina arvslotter ur kvarlåtenskapen.⁶⁴

Om en del av förskottet inte kan avräknas av den först avlidnes kvarlåtenskap, ska den överskjutande andelen av förskottet avräknas vid efterlevande makes död, i enlighet med stadgandet om successiv avräkning av förskott, 6 kap. 1 § 2 st. ÄB.⁶⁵ Genom att gåvans värde läggs till

---

⁶² Eriksson, s. 54 ff.

⁶³ Walin, s. 96.

⁶⁴ SOU 1925:43, s. 281 ff.

⁶⁵ Brattström & Singer, s. 170 ff.

kvarlåtenskapen vid beräkning av hur mycket vardera barn ska erhålla i arv, upprätthålls stirpalgrundsatsen att varje barn tilldelas lika stor lott.⁶⁶

Bröstarvinge som har fått ett förskott som är större än vad som kan avräknas från arvslotten behöver aldrig återbära överstigande belopp, 6 kap. 4 § ÄB. Undantag från regeln kan göras om givaren av gåvan vid gåvotidpunkten föreskrivit återbäring av den del av överskottet som ej kan avräknas från arvslotten. I NJA 1941 s. 62 ansåg HD att avräkningsskyldighet endast förelåg, för en gåva, då mottagaren förbundet sig till återbäring för de fall förskottet skulle överskrida arvslotten. I sådant fall ska det tydligt framgå att gåvomottagaren åtagit sig denna skyldighet. De andra gåvorna som givits avräknades av arvslotterna endast i den mån det var möjligt.

Om ett testamente föreligger efter arvlåtaren måste det vid avräkning av förskottet tas hänsyn till att arvingarna endast tar del av vad som återstår efter det att testamentet verkställts, enligt 6 kap. 5 § ÄB. Dock med undantag för bröstarvingarnas laglotter. Avräkningen av förskottet sker därmed endast från återstoden av kvarlåtenskapen. Bröstarvinge är även skyldig att avräkna förskott på arv från sin laglott om arvlåtaren upprättat testamente att bröstarvingarna endast ska erhålla sina laglotter, enligt 7 kap. 2 § ÄB.⁶⁷ Om en förskottstagare avlider före givaren av gåvan träder gåvomottagarens arvingar in i dess ställe enligt istadarätten och därmed är de skyldiga att avräkna förskottet på sina arvslotter.⁶⁸

Om förskottet har getts till ett barnbarn som är bröstarvinge uppstår en något mer komplicerad situation. Barnbarnet ska dela på den avlidne förälderns arvslott, i lika delar, tillsammans med sina syskon. Det som sedan ska avräknas är gåvans värde i förhållande till antalet barn till den avlidne föräldern.⁶⁹

---

⁶⁶ Brattström & Singer, s. 33.

⁶⁷ Prop. 1928:17, s. 70 f.

⁶⁸ Eriksson, s. 131.

⁶⁹ Brattström & Singer, s. 174 ff.

4 Det förstärkta laglottsskyddet

4.1 Gällande rätt

Det förstärkta laglottsskyddet regleras i 7 kap 4 § ÄB. Detta institut infördes år 1928 för att utöka skyddet för bröstarvingar och deras rätt till laglott genom att införa ett skydd mot arvlåtarens fullbordade gåvohandlingar under livstiden. Det ska även skydda bröstarvingar mot ett kringgående av bestämmelserna om laglotten. Det förstärkta laglottsskyddet är tillämpligt för de fall arvlåtaren föreskrivit att gåvan inte ska utgöra förskott på arv. Regeln medför ett laglottsskydd mot gåvor, till både bröstarvingar och andra. Gåvan ska ha givits för dödsfalls, *ad mortis causa*, för att syftet med gåvan ska vara att likställa med testamente.⁷⁰

Det förstärkta laglottsskyddet aktualiseras i två specifika situationer, enligt 7 kap. 4 § ÄB. Av lagtexten framgår att den ena situationen är om gåvan givits under vissa omständigheter och den andra om gåvan har givits med vissa villkor. Dessa två typfall kommer att behandlas mer ingående nedan. Enligt lagkommentaren upprätthålls dock inte alltid skillnaden mellan dessa två situationer fullt ut i rättspraxis.⁷¹ Ett krav för att lagrummet ska vara tillämpligt är också att givaren kan antas haft en avsikt att ordna sin succession genom gåvan.⁷² Det krävs dock inte att gåvogivarens avsikt med gåvan varit att kringgå laglottsskyddet för att det förstärkta laglottsskyddet ska bli tillämpligt.⁷³

I motiven till det förstärkta laglottsskyddet framgår även att om givaren har haft ett eget intresse att under sin livstid företa rättshandlingen så ska inte lagrummet tillämpas.⁷⁴ Denna situation tydliggörs i NJA 1998 s. 534. Då överlät en maka flera jordbruksfastigheter till en akademi och syftet med

---

⁷⁰ SOU 1925:43, s. 311 ff.

⁷¹ Walin & Lind, *Del I*, s. 231.

⁷² NJA 1998 s. 534.

⁷³ Jfr NJA 1973 s. 687.

⁷⁴ SOU 1925:43, s. 316.

gåvan var att bevara egendomen för forskning. Genom ett hyresavtal bodde maken och hennes man kvar på egendomen. Maken hyrde även ut en del jordbruksmaskiner till akademien och förbehöll sig rätten till jakt och fiske, men inte till avkastningen. Efter tio år avled maken och bröstarvingarna yrkade på laglott enligt det förstärkta laglottsskyddet. HD fann visserligen att syftet med gåvan var att ordna successionen men att maken hade ett intresse under sin livstid att gåvan kom till stånd eftersom hon befarade att hon och hennes make inte skulle orka med att ta ansvar för skötseln av fastigheten. Gåvan var till fördel för den avlidna eftersom det medförde att hon och hennes make kunde bo kvar och fortsätta verka på fastigheten på samma sätt som tidigare. Akademien hade även kvar sina rättigheter och hyresavtalet medförde därför inte någon inskränkning för akademien. HD lämnade därmed laglottsyrkandet utan bifall.

Uppgifter som kan ha betydelse för det förstärkta laglottsskyddet ska lämnas vid bouppteckningen om någon dödsbodeläggare begär det, 20 kap. 5 § 3 st. ÄB. Om det finns någon arvinge som är laglotsberättigad kan en dödsbodeläggare även åläggas att bekräfta en uppgift om gåva under ed, 20 kap. 6 § 2 st. ÄB. Inom ett år från det att bouppteckningen är avslutad kan dessutom en bröstarvinge göra krav gällande mot gåvomottagare enligt 7 kap. 4 § 2 st. ÄB. I NJA 1991 s. 604 ansåg HD att det var oklart när bouppteckningen avslutats men att den i vart fall hade avslutats när den gavs in för registrering och från det datumet räknades tidsfristen om ett år. Svea hovrätt har i RH 2008:47 fastställt att fristen för att väcka talan om laglotskränkning inte kan bli föremål för återställande om försutten tid.

4.2 Situationer när det förstärkta laglottsskyddet inträder

4.2.1 Gåva ges under vissa omständigheter

Den ena situationen som medför att en gåva omfattas av det förstärkta laglottsskyddet är om givaren givit bort egendom under sådana

omständigheter att det är att jämställa med ett testamentsförordnande.⁷⁵ Det kan vara om givaren ligger för döden, eller tror att döden är nära förestående.⁷⁶ Även gåvor som givits tidigare kan omfattas, om det kan antas att gåvan givits för att ordna successionen, exempelvis i situationer då givaren varit svårt sjuk men sedan återhämtat sig. Det bör inte heller ha förflutit allt för lång tid mellan givandet av gåvan och givarens dödsfall för att antagandet att syftet med gåvan varit detsamma som med ett testamente.⁷⁷

I NJA 1963 s. 345 hade en moder ett barn från ett tidigare förhållande då hon gifte sig med sin make. Makarna genomförde en bodelning under äktenskapet och hennes make tilldelades all egendom. Därefter upprättades ett testamente med förordnande att maken skulle erhålla nyttjanderätt till makens kvarlåtenskap vid makens död. Efter bådass fränfalle skulle kvarlåtenskapen tillfalla en förening. HD fann att bodelningen var att anse som gåva från maken till maken och syftet var att likställa med testamente, även då det gått 35 år från bodelningen till dess maken avled. De ansåg även att det inte förelåg några särskilda skäl mot tillämpning av 7 kap. 4 § ÄB.

4.2.2 Gåva ges med vissa villkor

Den andra kategorin situationer då det förstärkta laglottsskyddet blir tillämpligt är om en gåva ges med vissa villkor så att gåvan till syftet är att jämställa med testamente. Det kan innebära villkor som medför att givaren behåller nyttjanderätten av gåvan under sin återstående livstid.⁷⁸ Villkoret kan även omfatta avkastningen på egendomen eller att givaren inte själv gjort någon uppoffring genom givandet av gåvan. Det krävs inte att villkoren är skriftliga i en gåvohandling men det fordras att syftet med gåvan kan antas vara att ordna successionen. Om det exempelvis framgår av en gåvohandling att en gåva inte ska anses som förskott på arv kan det

---

⁷⁵ Brattström & Singer, s. 113 ff.

⁷⁶ Prop. 1928:17, s. 70.

⁷⁷ SOU 1925:43, s. 316 ff.

⁷⁸ Prop. 1928:17, s. 70.

medföra att det kan antas att gåvan är en del av de omständigheter som tyder på att givaren hade succession i åtanke vid givandet av gåvan.⁷⁹ Nedan presenteras ett antal rättsfall som belyser problematiken med gåvor med vissa villkor.

I NJA 1934 s. 462 hade en andel av en fastighet sålts av en moder till hennes son. Efter kort tid efterskänktes fordran till sonen vilket medförde att överlåtelsen ansågs utgöra en gåva från modern till sonen. Det antogs att det redan vid köpebrevets upprättande var avsett att köpeskillingen skulle efterges och därför ansåg HD att syftet med gåvan var att likställa med testamente.

I NJA 1935 s. 203 ansåg HD att gåvor till sitt syfte varit att likställa med testamente då en änka givit bort värdepapper med villkor att hon skulle åtnjuta avkastningen under sin livstid. Två år efter gåvan upphävde änkan villkoren men HD ansåg ändå att 7 kap. 4 § ÄB var tillämplig då en bröstarvinge yrkade på laglott.

I NJA 1985 s. 414 fann HD att rättshandlingar, som företogs inom loppet av två månader, hade gemensamt syfte att säkerställa att makarnas kvarlåtenskap endast skulle tillfalla makans arvingar. I äktenskapet hade ett flertal äktenskapsförord och bodelningar genomförts mellan makarna vilket ledde till att den övervägande delen av makarnas giftorättsgods blivit makans enskilda egendom i vilken mannens särkullbarn ej fick ta arv. Rättshandlingarna var inte var för sig att anse som gåvor men äktenskapsförordet, då makens enskilda egendom blev giftorättsgods och den efterföljande bodelningen då ytterligare egendom blev makans enskilda egendom, ansågs likställas med testamente eftersom förmögenhetsöverföringen inte innebar någon uppoffring för maken. HD ålade maken att utge ersättning med ränta, i enlighet med överenskommelse mellan parterna.

---

⁷⁹ SOU 1925:43, s. 316 ff.

4.3 Särskilda skäl emot tillämpning

Regeln om det förstärkta laglottsskyddet tillämpas inte om särskilda skäl är emot det, enligt ordalydelsen i 7 kap. 4 § ÄB. Undantaget för att tillämpa det förstärkta laglottsskyddet om särskilda skäl föreligger ger möjlighet att beakta omständigheter som kan leda till att en tillämpning av regeln medför ett otillfredsställande resultat. Särskilda skäl kan föreligga om det drabbar gåvomottagaren alltför hårt att regeln tillämpas.⁸⁰ Justitierådet Erik Lind tillade för egen del i NJA 1940 s. 54 att det med anledning av billighets skäl är möjligt att jämka en gåva och att i viss mån även begränsa jämkningens verkan. Lind menar att domstolen torde kunna göra avsteg från huvudregeln och underlåta att ta hänsyn till avkastningen från dödsfallet till skiftesdagen om billighets skäl föreligger. Nedan följer två rättsfall i vilka HD ansett att det funnits särskilda skäl att inte tillämpa det förstärkta laglottsskyddet.

I NJA 1942 s. 609 hade en arvlåtare givit en gåva till sitt hembiträde. HD ansåg att gåvan var att likställa med testamente på grund av gåvohandlingens innehåll och omständigheterna vid tillkomsten. Vid beräkningen av bröstarvingarnas laglott lades ej gåvans värde till kvarlåtenskapen eftersom HD ansåg att jämkning av gåvan skulle äga rum. Detta med anledning av att hembiträdet arbetat för arvlåtaren under många år med ringa ersättning samt att hon ådragit sig sjukdom och nedsättning av arbetsförmågan i och med sin tjänst hos arvlåtaren.

I NJA 1954 s. 517 hade en moder givit sin dotter en gåva med förbehållet att dottern åtagit sig att svara för moderns försörjning intill hennes död. På grund av villkoret i gåvobrevet med dotterns åtagande ansågs gåvan till syftet vara att jämställa med testamente, varför det förstärkta laglottsskyddet var tillämpligt. Dock hade moderns andra barn, sonen, utnyttjat modern ekonomiskt innan gåvan till dottern och därför ansåg HD att det fanns särskilda skäl att inte beakta gåvan till dottern vid laglotsberäkningen.

---

⁸⁰ Prop. 1928:17, s. 45 f.

4.4 Värdering av gåva som likställs med testamente

4.4.1 Marknadsvärde

Om en gåva omfattas av det förstärkta laglottsskyddet medför det att gåvan ska behandlas som om den var ett testamentsförordnande. Därmed ska kvarlåtenskapen beräknas som om gåvan aldrig givits. Det medför att gåvans värde vid dödsfallet ska läggas till kvarlåtenskapen, vartefter laglotten kan beräknas som vanligt.⁸¹ Att gåvan behandlas som ett testamentsförordnande får betydelse då skulderna i ett dödsbo överstiger tillgångarna eftersom gåvotagaren inte bör erhålla mer än om arvlåtaren gett bort samma värde genom ett testamente. De testamentariska förordnandena, inklusive det förstärkta laglottsskyddet, sätts ned till samma värde som kvarlåtenskapen, på samma sätt som vid jämkning på grund av bristande tillgång. Därefter sker en nedsättning för tillgodoseende av laglotterna till bröstarvingarna i enlighet med 7 kap. 3-4 §§ ÄB.⁸²

Det värde på gåvan som ska användas vid beräkningen är marknadsvärdet på skiftesdagen, då boet är utrett. Marknadsvärdet på egendomen läggs till kvarlåtenskapen vid beräkningen.⁸³ Från marknadsvärdet får avräkning för latent skatt göras. Även de skulder som övertagits av gåvotagaren och som är knutna till gåvan samt för kostnader därefter, som gåvomottagen haft på egendomen, får avdrag göras.⁸⁴ Om gåvomottagaren har gjort investeringar på egendomen som lett till att den sedan ökat i värde, får värdestegringen avräknas.⁸⁵ Även på grund av särskilda skäl kan värdet på gåvan sättas ned, 7 kap. 4 § ÄB.

---

⁸¹ Brattström & Singer, s. 113 ff.

⁸² SOU 1928:43, s. 319 ff.

⁸³ NJA 1940 s. 54, NJA 1945 s. 81, NJA 1973 s. 687, m.fl.

⁸⁴ NJA 1948 s. 143, NJA 1952 A 22.

⁸⁵ Walin & Lind, *Del I*, s. 237.

4.4.2 Avkastning

Vad gäller avkastningen på den egendom som mottagits som gåva kan avkastningen från dödsdagen läggas till egendomens värde vid beräkning av laglotten. I förarbetena till 7 kap. 4 § ÄB och tidigare lag om arv, saknas reglering om i vilken omfattning som avkastningen på en gåva ska ingå i ersättningen och i vilken mån det ska tas hänsyn till avkastningen på gåvan vid beräkningen av laglott. Syftet med lagrummet är emellertid att en gåva inte ska inkräkta på laglotten och att laglotten ska bli lika stor som om gåvan ingått i kvarlåtenskapen och därmed bör hänsyn tas till avkastningen på gåvan från dödsdagen till dess arvsförfogandet sker. Vid beräkning av laglotten är det marknadsvärdet på gåvan inklusive avkastningen från dödsdagen som ska användas. Enligt lagkommentaren till ärvdabalken skulle ett annat förfarande strida mot grunderna för laglottsskyddet. Att avkastningen ska medräknas vid gåvans inkluderande i kvarlåtenskapens värde, vid såväl laglotsberäkning som beräkning av arvlåtarens disponibla kvot, beror på att värdet ska fastställas vid den tidpunkt då boet är utrett.⁸⁶ I NJA 1940 s. 54 tillade justitierådet Erik Lind att huvudregeln är att avkastningen från dagen för dödsfallet ska inkluderas vid beräkningen av laglott, om inte särskilda skäl föreligger.

Om särskilda skäl föreligger kan alltså undantag från regeln om avkastningens återbärande göras. I NJA 1938 s. 388 prövades frågan om hänsyn skulle tas till avkastning av bortgiven egendom vid tillämpning av det förstärkta laglottsskyddet. En moder hade förordnat att hennes kvarlåtenskap skulle fördelas i två lotter. Den ena lotten utgjorde bröstarvingarnas laglotter, vilka skulle utgå enligt lag till hennes dotter och den avlidne sonens dotter. Den andra lotten, som hon genom testamente kunde förfoga över, skulle tilldelas hennes dotter i enlighet med ett testamente efter att vissa angivna legat utgått. Genom gåvor hade modern även givit dotterns bröstarvingar egendom med förbehåll att hon skulle erhålla avkastningen under sin livstid. Villkoret om avkastningen upphävdes

---

⁸⁶ Walin & Lind, *Del I*, s. 243 f.

två år senare, fyra år innan hon avled. Samtliga instanser fann att avkastningen av den bortgivna egendomen inte skulle ingå vid beräkningen av laglotten.

4.4.3 Nedsättning av värde

Om särskilda skäl föreligger kan värdet på en gåva sättas ned. Det medför att den del av gåvan som blir föremål för nedsättning inte blir gällande. Det är värdet på gåvan, efter en eventuell nedsättning, som ska läggas till grund för laglottens beräkning och därmed bestämmer vilket värde som ska återbäras, enligt 7 kap. 4 § 1 st. sista meningen ÄB. I NJA 1973 s. 687 ansåg HD att en gåva av aktier i ett fåmansbolag skulle nedsättas med den del av aktiernas värdeökning som berott på penningvärdesförsämringen. HD fann att gåvan av aktier var given under sådana omständigheter att den var att jämställa med testamente eftersom gåvogivaren behöll i stort sett lika ekonomiska förmåner från bolaget även efter gåvan av aktierna. Därmed förpliktades gåvomottagaren att återbära aktiernas värde efter nedsättning, vid laglotsberäkningen. Eftersom företagets värdemässiga utveckling och förändring ansågs vara ett resultat av gåvomottagarens engagemang efter gåvan av aktierna avräknades dessa vid beräkningen av aktiernas värde vid gåvan.

4.5 Återbäringsskyldighet

Enligt 7 kap. 4 § 1 st. ÄB ska en gåva som omfattas av det förstärkta laglottsskyddet läggas till kvarlåtenskapen då laglotten beräknas. Gåvomottagare är skyldig att återbära gåvan till den del som ej blivit nedsatt. Om gåvan inte kan återbäras ska gåvomottagaren utge ersättning för gåvans värde. Om värdet på en gåva nedsätts och därefter inte lämpligen kan delas kan även jämkning av gåvan ske.⁸⁷ Då återbäringsskyldighet föreligger ska gåvan återbäras för det fall gåvan lett till att en bröstarvinge

---

⁸⁷ Prop. 1928:17, s. 71.

inte kan få ut sin laglott, oavsett om ond eller god tro om gåvans syfte förelegat.⁸⁸ Om gåvomottagaren är oförmögen att återbära värdet på gåvan, fördelas förlusten på laglotsberättigade arvingar. Då dödsboets skulder överstiger tillgångarna har det betydelse att gåvan ska behandlas som testamente, eftersom gåvotagaren får behålla en lika stor andel som om ett testamente hade förordnat ett belopp motsvarande gåvans värde.⁸⁹

För de fall gåvor som omfattas av det förstärkta laglottsskyddet och ett testamente föreligger samtidigt finns det inga särskilda bestämmelser i ärvdabalken men en kombination av 7 kap. 3 § och 4 § ÄB torde ge tillräcklig ledning. Gåvan behandlas således som testamente och den bortgivna egendomen ingår i kvarlåtenskapen. Laglotterna bestäms sedan till hälften av kvarlåtenskapen, inklusive gåvans värde. I den andra hälften får gåvan och testamentet tävla, enligt 7 kap. 3 § ÄB. Om det inte finns täckning i kvarlåtenskapen för ett testamentariskt förordnande måste testamentet sättas ned till den behållningen i kvarlåtenskapen som finns i enlighet med regler om jämkning av testamente på grund av bristande tillgång. Först därefter kan laglotsberäkningen ske.⁹⁰

I NJA 1942 s. 609, som redogjorts för ovan, ansågs särskilda skäl föreligga då gåvomottagare arbetat för givaren under lång tid. Arbetet hade även medfört att mottagaren drabbats av sjukdom och nedsatt arbetsförmåga. I och med att särskilda skäl förelåg tillämpades inte regeln om återbäringsskyldighet trots att gåvan till syftet var att likställa med testamente. Även i NJA 1954 s. 517 fann HD att en bröstarvinge inte kunde åläggas återbäringsskyldighet för en gåva som hon erhållit av sin moder. Anledningen till att HD ansåg att särskilda skäl förelåg var att brodern brottsligt utnyttjat modern ekonomiskt och därför menade HD att återbäringsskyldighet inte skulle föreligga.

---

⁸⁸ Brattström & Singer, s. 113 ff.

⁸⁹ Walin & Lind, *Del I*, s. 237.

⁹⁰ Walin & Lind, *Del I*, s. 241 f.

5 Förhållandet mellan förskott på arv och det förstärkta laglottsskyddet

5.1 Allmänt

Reglerna om förskott på arv har till syfte att ge ett visst skydd för bröstarvingarna mot arvlåtarens dispositioner. Det förstärkta laglottsskyddet har till syfte att ytterligare utöka skyddet mot arvlåtarens dispositioner. Om en gåva till bröstarvinge är förskott på arv och inte kan avräknas finns möjlighet att pröva förutsättningarna för det förstärkta laglottsskyddet. Även för de fall en gåva till bröstarvinge inte anses utgöra förskott på arv kan det förstärkta laglottsskyddet prövas. En viktig skillnad mellan dessa två institut är att förskottsreglerna gäller arvslotten medan det förstärkta laglottsskyddet endast omfattar laglotten. Ur den aspekten är förskottsreglerna mer förmånliga för de arvingar som inte erhållit något förskott.⁹¹

Presumtionen för förskott på arv i 6 kap. 1 § ÄB förutsätter att det är en gåva till en bröstarvinge som avses medan reglerna om det förstärkta laglottsskyddet i 7 kap. 4 § ÄB även omfattar gåvor till andra än bröstarvingar. För att en gåva ska omfattas av det förstärkta laglottsskyddet krävs dessutom att gåvan kan jämföras med testamente. Att presumtionen för förskott på arv gäller för gåvor till bröstarvingar medan det förstärkta laglottsskyddet innefattar gåvor även till andra har lett till att det förstärkta laglottsskyddet till viss del skyddar särkullbarn från att en förälder exempelvis överför egendom till en ny make genom äktenskapsförord och bodelning under pågående äktenskap. Det förstärkta laglottsskyddet omfattar därmed gåvor mellan makar och överföringar mellan makar som inte följer bodelningsreglerna, exempelvis att en make tilldelas mer egendom samtidigt som den andra maken efterger sin rätt till egendomen.⁹²

---

⁹¹ Brattström & Singer, s. 183.

⁹² NJA 1985 s. 414.

I NJA 1985 s. 414 konstaterade HD att om makar en gång överför egendom med äktenskapsförord följt av bodelning under äktenskapet medför inte det att en laglottsberättigad bröstarvinge hamnar i ett sämre läge än om bodelningen skett på grund av dödsfallet. Därmed bör ett sådant förfarande inte kunna föranleda jämkning för att bröstarvinge ska erhålla sin laglott. HD menade däremot att efterföljande äktenskapsförord och en andra bodelning ansågs vara gåvor som omfattades av det förstärkta laglottsskyddet eftersom rättshandlingarna resulterade i att den övervägande delen av giftorättsgodset blev makans enskilda egendom.

I RH 2011:38 hade två makar genomfört en serie rättshandlingar. I ett avtal om bodelning hade de kommit överens om att giftorättsgodset skulle delas lika och att hustrun skulle tillskiftas halva bostadsrätten inklusive bohaget. Därefter upprättades ett äktenskapsförord mellan makarna med innebörden att bostadsrätten, bohag och ett banktillgodohavande blev hennes enskilda egendom men att övrig egendom skulle utgöra giftorättsgods. Slutligen upprättades ett inbördes testamente med efterarvsförordnande mellan makarna. Hovrätten fann att de två första rättshandlingarna inte skulle jämföras med gåva med hänsyn till makarnas frihet att bestämma över egendomsordningen i äktenskapet. Det inbördes testamentet som upprättades därefter påverkade inte heller bedömningen. Därmed utgjorde inte rättshandlingarna ett förfarande som var att jämföras med gåva enligt det förstärkta laglottsskyddet.

Regeln om att en gåva, som avräknas som förskott på arv, kan sättas ur spel om givaren lämnar en viljeyttring som innebär att gåvan inte ska avräknas på arvet enligt 6 kap. 1 § ÄB. Reglerna om det förstärkta laglottsskyddet verkar helt oberoende av reglerna om förskott på arv och det förstärkta laglottsskyddet. Det förstärkta laglottsskyddet gäller även oavsett vad arvlåtaren önskar. Därmed är det förstärkta laglottsskyddet ett mycket starkt skydd för bröstarvingarnas rätt att erhålla sin laglott av föräldrarnas kvarlåtenskap. En gåva, med föreskrivet villkor att gåvan ej ska anses vara förskott på arv, kan prövas enligt det förstärkta laglottsskyddet. Om

prövningen leder till att gåvan är att likställa med testamente, ska mottagaren avräkna gåvans värde av sin laglott enligt 7 kap. 4 § ÄB. Eftersom det är gåvans marknadsvärde som är relevant samt att återbäringsskyldighet föreligger ger det förstärkta laglottsskyddet ett starkare skydd för de bröstarvingar som ej erhållit gåva, än vad förskottsreglerna gör. För båda instituten gäller att bröstarvingar som är berättigade till laglott, har rätt att begära att få upplysning om gåvor till både arvinge, efterlevande make, efterlevande makes avkomlingar och universella testamentstagare enligt 20 kap. 5 § ÄB. Även edgång kan begäras enligt 20 kap. 6 § ÄB.

Ett rättsfall som omfattar prövning av såväl förskott på arv som det förstärkta laglottsskyddet är NJA 1939 s. 171. Som angivits ovan hade en änka försålt en fastighet till underpris till sin dotter och hennes man. Då änkan avled yrkade den avlidne sonens son på laglott och menade att försäljningen och det faktum att änkan testamenterat all egendom till dottern inkräktade på hans rätt till laglott. Hovrätten och HD ansåg att änkans testamente inte utgjorde hinder för sonsonens rätt till laglott. Vad gäller försäljningen av fastigheten ansågs den vara en gåva. Eftersom gåvan inte givits under sådana omständigheter att den till syfte var att likställa med testamente var inte det förstärkta laglottsskyddet tillämpligt. De ansåg även att omständigheterna inte medförde att det kunde antas att gåvan skulle avräknas arvet efter modern. Efter prövning av både förskott på arv och det förstärkta laglottsskyddet ansåg överrätterna att sonsonens talan inte kunde bifallas även då försäljningen till underpris utgjorde en gåva till dottern och hennes make. I denna situation förelåg därmed inget laglottsskydd för sonsonen. Detta rättsfall visar att även om rättshandlingen i sig anses vara en gåva och båda instituten prövas, behöver inte laglottsskydden vara tillämpliga.

5.2 Skillnader i värderingen av gåvorna

Värderingen av gåvorna skiljer sig betydligt mellan instituten förskott på arv och det förstärkta laglottsskyddet. Som angivits ovan ska förskott värderas gåvan till det värde som egendomen hade då gåvan gavs, medan värdet på gåvor *ad mortis causa* bestäms utifrån värdet vid tidpunkten för arvskiftet. Särskilt relevant blir denna skillnad i värderingstidpunkt för egendom som kan öka kraftigt i värde för att sedan omfattas av båda instituten. Vid beräkning av det förstärkta laglottsskyddet ska gåvans värde på dödsdagen läggas till kvarlåtenskapen. Det medför att kvarlåtenskapens värde blir detsamma som om gåvan aldrig givits. Om gåvans värde överstiger mer än halva kvarlåtenskapen ger det förstärkta laglottsskyddet ett större skydd än reglerna om förskott på arv.⁹³

5.3 Kollation

Om en gåva är att jämställa med testamente medför det förstärkta laglottsskyddet att gåvan ska återbäras till dödsboet om arvingarna inte kan få ut sina laglotter, 7 kap. 4 § ÄB. Förskottet behöver däremot aldrig återbäras utan avräknas i den mån det går, 6 kap. 1 § ÄB.

Efter rättsromersk förebild brukar begreppet kollation användas för att beteckna utjämningen som ska åstadkomma likställighet mellan arvingarna då någon erhållit en gåva under arvlåtarens livstid.⁹⁴ Det finns två typer av kollation i arvsrätten; idealkollation och realkollation. I svensk rätt används idealkollation vad gäller förskott på arv. Det innebär att ett förskott på arv endast ska avräknas av på arvslotten och inte ens om förskottets värde överstiger arvslotten eller laglotten behöver gåvan återbäras. Realkollation innebär att en arvinge ska återbära den egendom som erhållits under den avlidnes livstid. Gåvan ska antingen återbäras i natura eller till det belopp

---

⁹³ Walin & Lind, *Del I*, s. 179 ff.

⁹⁴ Saldeen, s. 85 ff.

som utgör gåvovärdet.⁹⁵ Gåvor som omfattas av det förstärkta laglottsskyddet ska återbäras enligt 7 kap. 4 § ÄB, vilket medför att resultatet blir detsamma som om gåvan aldrig givits.

---

⁹⁵ NJA II 1928, s. 393.

6 Analys

6.1 Inledning

Arvsrätten berör många människor eftersom de flesta kommer i kontakt med arvsfrågorna någon gång under sin livstid. Många har därför en personlig uppfattning om hur arvet bör fördelas, vem som ska gynnas eller vem som bör skyddas. Under 1900-talet har det skett en del förändringar av arvsrätten för att följa med i samhällsutvecklingen. En samhällsutveckling som har varit av stor betydelse för arvsrättens utveckling har inneburit att det blivit allt mer accepterat med skilsmässor, vilket lett till att fler äktenskap upplöses. Det har således bidragit till svagare kärnfamiljer och att många av dagens familjer består av mina, dina och våra barn, dvs. moderna familjer består av barn i olika kullar.

Ett dilemma som föreligger i praktiken är bevisningen. I arvsmål kan bevisningen vara problematisk eftersom den enda som faktiskt vet hur kvarlåtenskapen ska fördelas inte kan tala om det. Därför återstår det för arvingarna att försöka finna bevis för vad de tror var arvlåtarens avsikt med olika gåvor eller förordnanden. Båda rättsfallen NJA 1941 s. 708 och NJA 1991 s. 604 visar att det kan vara svårt att utreda och bevisa gåvogivarens avsikt med en gåva och om avsikten var att gåvan inte skulle avräknas enligt förskottsreglerna. Som HD konstaterade i sin dom⁹⁶ från i våras är det gåvomottagaren som ska bevisa att ett mottaget belopp utgör en gåva. För förskott på arv föreligger en presumtion för att gåvor till bröstarvingar är förskott och därmed får den arvinge som fått en gåva bevisbördan för att visa att gåvogivarens avsikt var att gåvan inte skulle avräknas på arvet. En gåvomottagare kan även få bevisbördan för att visa att gåvogivaren hade ett intresse under livstiden att gåvan kom till stånd och att det förstärkta laglottsskyddet av den anledningen inte ska tillämpas på en gåva.

---

⁹⁶ Högsta domstolens dom 2014-04-23 i mål nr T 487-13.

Lagstiftaren har ansett att det är viktigt att information om gåvor som givits under en arvlåtars livstid antecknas i bouppteckningen och dessutom finns regler om att edgång kan begäras för att få uppgifter om gåvor till bouppteckningen. Det gäller både för gåvor som omfattas av förskott på arv och gåvor som omfattas av det förstärkta laglottsskyddet. Som skydd för den som mottagit en gåva som omfattas av det förstärkta laglottsskyddet finns preskriptionsregeln om ett år för att väcka talan och göra krav gällande mot en gåvomottagare.

I denna analys har jag för avsikt att diskutera de frågeställningar som ställdes i uppsatsens inledande kapitel. Analysen inleds med en diskussion om den värderingsproblematik som kan uppstå vid gåvor. Därefter företas en analys av de skillnader som kan uppstå då någon erhåller en gåva och vad som kan anses vara rättvisa. Slutligen diskuteras skyddsobjekten i arvsrätten och om reglernas skyddssyfte uppfylls i moderna familjekonstellationer.

6.2 Värderingsproblematik

6.2.1 Värderingstidpunkt

När en gåva har givits till en bröstarvinge och den ska avräknas på arvet eller återbäras till givarens dödsbo, kan en värderingsproblematik uppstå. Som tidigare angivits ska förskott värderas vid tidpunkten då gåvan gavs medan gåvor som omfattas av det förstärkta laglottsskyddet ska värderas vid den tidpunkt då boet är utrett. Tidpunkterna för när gåvan ska värderas kan därmed skilja sig åt mellan förskottsreglerna och det förstärkta laglottsskyddet om det har förflutit lång tid sedan gåvan gavs. För gåvor som kan ha en betydande värdestegring och som kan falla in under båda skyddsreglerna, kan det leda till en betydande skillnad i värdena. Det är vanligt att bl.a. fast egendom, bostadsrätter, aktier och konst ökar mycket i värde över tiden. Det kan medföra att utfallen av förskottsreglerna och det förstärkta laglottsskyddet kan bli väldigt olika om en gåva givits flera årtionden före givarens död och sedan kraftigt ökat i värde. Om gåvan anses

vara förskott på arv är det värdet vid gåvotillfället som ska användas och har då värdet på egendomen ökat kraftigt medför det att gåvan avräknas till ett värde som är betydligt lägre än marknadsvärdet vid tidpunkten då boet är utrett, vilket skulle ske om gåvan omfattades av det förstärkta laglottsskyddet.

Tidsaspekten är avgörande i båda situationerna och det kan påverka bröstarvingarna både positivt och negativt. Det kan ifrågasättas om denna typ av skillnader som uppstår mellan bröstarvingarna kan beräknas av arvlåtaren i förväg eller om det medför ett relativt oförutsebart resultat. Utgångspunkten är att alla har rätt att bestämma över sin egendom under livstiden och om det innebär att en förälder vill ge ett barn en gåva utan att ha möjlighet att beräkna huruvida den kommer att gynna eller missgynna detta barn kan det diskuteras om förutsättningen fortfarande kvarstår.

6.2.2 Värdet på gåvan

Att tidpunkten för värdering av gåvan skiljer sig åt framgår tydligt i lagtexten och det torde inte råda några tvivel i den frågan även om det kan leda till väldigt olika resultat. Av lagtexten och förarbetena framgår att gåvornas värde ska läggas till kvarlåtenskapen men det preciseras inte till vilket värde gåvan ska värderas utan endast vid vilken tidpunkt. Enligt lagkommentaren är det marknadsvärdet som ska användas för det förstärkta laglottsskyddet medan det för förskottsreglerna endast framgår att det är ett värde vid gåvotidpunkten som ska användas. Det preciseras inte om det är marknadsvärdet eller något annat värde som ska användas. I NJA 1941 s. 62, som jag redogjort för ovan, var gåvan ett penningbelopp som en maka givit till sina barn och barnbarn. Det medförde således ingen svårighet i att fastställa värdet eftersom gåvans värde otvivelaktigt är penningbeloppet. Så enkelt torde det dock inte vara att bestämma värdet på andra typer av egendom.

Som framgår ovan var det vanligt, när vi hade arvs- och gåvoskatt, att värderingen av tillgångarna i ett dödsbo skedde enligt AGL. Vid förskott på arv var det tidigare det gåvoskattepliktiga värdet, vilket baserades på taxeringsvärdet, som låg till grund för avräkningen. Någon reglering om vilket värde som ska användas har därefter inte implementerats utan Skatteverkets ställningstagande och vägledningar förmedlar vad de anser utgör gällande rätt på området. I Skatteverkets ställningstagande anges att det är tillgångarnas marknadsvärde, eller verkliga värde, på dödsdagen som enligt huvudregeln ska användas i bouppteckningen. I arvskiftet finns möjligheten att arvingarna själva kommer överens om ett värde men om de inte är överens bör marknadsvärdet tillämpas. Hur marknadsvärdet fastställs framgår varken av lagstiftningen eller Skatteverkets ställningstagande eller vägledning. Visserligen skapar det inga problem så länge arvingarna är överens men när tvister mellan arvingarna uppdagas kan värderingen av tillgångarna komma att bli en känslig fråga och skillnaderna i värdena kan leda till olika resultat som gynnar eller missgynnar någon arvinge.

Som ovan redogjorts för, ger förarbetena till ärvdabalken viss ledning i att bestämma värdet för de fall en bröstarvinge erhållit aktier i ett fåmansföretag. Det uttalandet skulle även kunna ge ledning i situationer då annan egendom givits till bröstarvinge om dödsboet innehar samma typ av egendom som kan fördelas med samma antal, exempelvis börsaktier. Värdet på en gåva borde kunna fastställas på samma sätt som värdet som tas upp i bouppteckningen, dvs. taxeringsvärde för fastigheter och marknadsvärde för övrig egendom. Så länge samma egendomsslag värderas på samma sätt för gåvor och för egendomen, i såväl bouppteckningen som i arvskiftet, borde inte arvingarna vara oense om värdet på dödsboets egendom eller gåvornas värde.

För gåvor som är förskott på arv finns ingen återbäringsskyldighet utan endast skyldighet att avräkna gåvans värde från arvslotten. Om gåvans värde överstiger bröstarvingens arv ska avräkning endast göras för den del som kan avräknas. Därmed kan bröstarvingar erhålla mer än sina syskon om

denne erhållit en gåva som inte kan avräknas i dess helhet. Om den bröstarvinge som erhållit gåvan är gemensamt barn till den avlidne och den efterlevande maken ska dock återstoden av gåvans värde avräknas vid den efterlevande makens död.

Om gåvan omfattas av det förstärkta laglottsskyddet är det klart att det är marknadsvärdet som ska användas och återbäras. Det kan medföra en återbäringsskyldighet som kan vara svår att praktiskt genomföra, framförallt om egendomen ökat kraftigt i värde. Det kan medföra att gåvomottagaren måste genomföra ett upptagande av lån eller en försäljning av egendomen. Regeln om återbäringsskyldighet ska inte tillämpas om det föreligger särskilda skäl, exempelvis om det drabbar gåvomottagaren allt för hårt. I NJA 1942 s. 609 och NJA 1954 s. 517 har gåvomottagare inte behövt återbära gåvan eller dess värde med anledning av att det förelegat särskilda skäl. I NJA 1942 s. 609 ansåg HD att särskilda skäl för att jämkning skulle ske fanns på grund av att gåvomottagaren, hembiträdet, endast erhållit ringa ersättning för sitt arbete samt att tjänsten vållat henne sjukdom. I NJA 1954 s. 517 var de särskilda skälen att sonen ekonomiskt utnyttjat sin moder. På grund av det hade modern givit en gåva till sitt andra barn som ansågs vara att likställa med testamente.

6.3 Skyddsobjekt i moderna familjekonstellationer

6.3.1 Barnen

Familjebildningarna och samhörigheten inom familjen har försvagats, vilket har gynnat utvecklingen av de utomäktenskapliga barnens arvsrätt. Det var först år 1969 som särkullbarn fick rätt att ärva efter båda sina föräldrar. När efterlevande make sedan fick rätt att ärva före de gemensamma barnen infördes även att särkullbarn skulle få ut sitt arv direkt då dennes förälder avlider. Båda dessa förändringar i särkullbarnens arvsrätt har stärkt deras ställning. Att särkullbarnen får ut sitt arv direkt skyddar dem således från att

efterlevande make avhänder sig egendomen på något sätt. Samtidigt kan ifrågasättas om de gemensamma barnen missgynnas av att de får invänta sitt arv till dess att båda föräldrarna avlidit. Det medför i vart fall att barnen som skyddsobjekt behandlas olika beroende på om de är makarnas gemensamma barn eller särkullbarn. Det är först när den efterlevande maken avlider som de gemensamma barnen får ärva båda sina föräldrar men eftersom efterlevande maken innehar den först avlidne makens arv med fri förfoganderätt, och sin egen egendom med full äganderätt, behöver inte egendomen finnas kvar då denne avlider. Kanske har den efterlevande maken bildat en ny familj med nya arvtagare. Eller så kan den efterlevande maken ha spenderat pengarna eller avhänt sig all egendom. Mot gåvor som den efterlevande maken ger finns dock ett skydd i 3 kap. 3 § ÄB, enligt ovan. Skyddet inträder dock först om efterlevande make minskat egendomens värde med i vart fall en fjärdedel.

Egendomen som efterlevande make innehar med fri förfoganderätt kan även ha ändrat karaktär genom förkovran. Exempelvis kan investeringar i form av renoveringar eller tillbyggnationer av en fastighet ha kommit till stånd sedan den först avlidne makens död. Även aktier kan ha förändrats genom emissioner eller att bolagets aktier blivit uppköpta och på så sätt har substitut för egendomen uppkommit. I sådana situationer torde inte efterarvingarna få del av värdet på förkovran av egendomen samtidigt som det kan vara svårt att avgöra vad som avser förkovran och vad som var egendomen vid den först avlidne makens död. Det torde även vara svårt att avgöra om substitutet ska omfattas och ingå i efterarvet eller om det endast ska tillfalla den efterlevande makens barn.

I dagens samhälle äventyras förmodligen inte barnens försörjningsmöjligheter av att efterlevande make erhåller arvet före de gemensamma barnen, oavsett vilken kvarlåtenskap som återstår vid efterlevande makes död. Tidigare var barnen yngre vid föräldrarnas frånfälle och de var därmed i större behov av arvet för sin försörjning. Med åren har

medellivslängden ökat⁹⁷ och idag är bröstarvingar äldre när de blir föräldralösa, vilket medför att de har större möjligheter att försörja sig. Samtidigt har även de sociala skyddsnetten i samhället ökat. Att efterlevande make fått arvsrätt visar att skyddssyftet har förflyttats från barnen som ursprungligen ärvde allt, till den efterlevande maken. Det är dock bara de gemensamma barnen som eventuellt har påverkats av omplaceringen av skyddsobjekt. Frågan är om de gemensamma bröstarvingarna ens uppfattat det som ett hot mot deras arv att deras andra förälder, den efterlevande maken, ärver före dem. Det finns inget som tyder på att det påverkar de gemensamma barnen negativt eftersom de erhåller arvet efter båda föräldrarnas frånfälle och därmed behövs det förmodligen inte någon förändring härvid även om gällande rätt kan skapa orättvisa mellan barn i olika kullar.

Det har genom åren diskuterats om det är barnen, både gemensamma och särkullbarn, som behöver ett skydd eller om det är den efterlevande maken. Idag är det en kombination av skydd för den efterlevande maken och skydd för barnen som utgör gällande rätt. Frågan är dock om den nuvarande kombinationen av skyddsobjekt verkligen fungerar och är tillfredsställande. Samtidigt torde inte både gemensamma barn och särkullbarn vara ett gemensamt skyddsobjekt eftersom de har olika föräldrar och så länge alla barn erhåller egendom, åtminstone sin laglott, från båda föräldrarna borde rättvisa vara uppfyllt mellan dem.

Det har visat sig att makar under sin livstid kan överföra egendom mellan varandra genom att förordna om att egendom ska vara enskild egendom i ett äktenskapsförord och därefter genomföra bodelning under pågående äktenskap. På så sätt kan ena maken erhålla alla eller en större andel av tillgångarna, vilket medför att makarna kan bestämma vilka arvingar de vill gynna. I NJA 1985 s. 414, som jag redogjort för ovan, konstaterade HD att makar en gång får överföra egendom med äktenskapsförord följt av bodelning under äktenskapet utan att rättshandlingarna kan angripas om en

---

⁹⁷ Hemström, *Medellivslängden ökar stadigt*.

bröstarvinge begär jämkning för laglott. Detta bekräftades även i RH 2011:38, som nämnts ovan, då en serie rättshandlingar mellan makarna varken ansågs vara gåvor som kunde angripas med förskottsreglerna (gåva till annan än bröstarvinge presumeras inte vara förskott på arv) eller med det förstärkta laglottsskyddet. Båda dessa rättsfall visar att det är möjligt för makar att genomföra rättshandlingar mellan varandra vid ett tillfälle för att fördela egendomen mellan makarna utan att förfarandet kan angripas av de regler som finns för att säkerställa bröstarvingarnas rätt till laglott. Detta gäller oavsett om avsikten med rättshandlingarna är att minska någon arvinges arv. Om det finns en önskan hos en förälder att gynna eller missgynna något eller några barn, finns därmed möjligheten att genomföra transaktioner under livstiden för att minska sina tillgångar och därmed kvarlåtenskapen den dag man avlider.

Rättsfallen tyder på att makar kan vilja gynna sina gemensamma barn och därför överför egendomen till den make som inte har några särkullbarn. Samtidigt visar gällande rätt att reglerna om förskott på arv även omfattar gåvor av giftorättsgods från arvlåtarens make till gemensamma barn, gåvor till efterlevande makens styvbarn och gåvor till den andra makens särkullbarn. Om laglotten ska fortsätta att utgöra en grundpelare i den svenska arvsrätten kan det komma att behöva införas ytterligare reglering som skyddar särkullbarnen om arvsrätten ska följa med i den utvecklingen som sker i de moderna familjekonstellationerna.

6.3.2 Efterlevande make

Efterlevande makes ställning har blivit en viktig skyddsaspekt i och med att de genom 1987 års reform fick rätt att ärva före de gemensamma barnen. Skyddet för efterlevande make har därmed utökats, till viss del på bekostnad av barnen. Som framkommit ovan ska ett testamente mellan makar med förordnande om att den efterlevande maken ska erhålla all egendom med full äganderätt beaktas, förutsatt att testamentet inte innehåller ett efterarvsförordnande. Särkullbarnen får ut sitt arv direkt efter sin förälder

medan de gemensamma barnen blir utan efterarvsrätt från den först avlidne föräldern vid ett sådant förordnande. Då får efterlevande make fritt disponera arvet och därmed även testamentera bort egendomen, vilket exempelvis kan ske till egna särkullbarn och på så sätt missgynna de gemensamma barnen. Innan skyddet för den efterlevande maken infördes upplevde en del makar att var tvungna att avstå från egendom till barnen efter att ha åstadkommit en ekonomisk sammanflätning med sin make. En egendomsgemenskap mellan makar är ett av äktenskapets syften och för en make kan det därför upplevas som en stor trygghet att skyddssyftet har förflyttats från barnen till den efterlevande maken så att denne har möjligheten att sitta kvar i orubbat bo utan att behöva frånhända sig egendom.

Ett exempel på att efterlevande makes skydd utökats på bekostnad av barnen är att om den ena maken avlider kan efterlevande make åberopa jämkning enligt 12 kap. 2 § ÄktB och således komma undan bodelning och behålla allt sitt giftorättsgods. Syftet med regeln är att skydda den make som har mer giftorättsgods genom att denne inte behöver avstå egendom till särkullbarn eller testamentstagare. Regeln kan användas för att missgynna särkullbarn så att dessa inte erhåller något arv om makarna genom rättshandlingar överfört egendom till den ena maken. Vissa rättshandlingar kan, som tidigare angivits, inte angripas för att bröstarvinge ska få ut sin laglott. Det gynnar efterlevande make eftersom denne inte behöver avstå egendom för särkullbarnens laglotter. Det som återstår till den avlidnes särkullbarn är den eventuella egendom som återstår i dennes förälders kvarlåtenskap. Jämkningsenligt 12 kap. 2 § ÄktB är endast möjlig då det är efterlevande maken som begär det och någon möjlighet för dödsboet att åberopa jämkning föreligger inte. Genom att vidta rättshandlingarna och att efterlevande maken åberopar jämkning kan makarna gynna sina gemensamma barn samtidigt som den avlidnes särkullbarn inte erhåller arv efter sin avlidne förälder.

Det stadgas endast att om efterlevande make åberopar jämkning enligt 12 kap. 2 § ÄktB bör det antecknas i bouppteckningen. Det torde innebära att det inte måste antecknas eller göras gällande vid bouppteckningen utan att efterlevande make ända fram till dagen för arvsförfarandet kan åberopa jämkningen. Om efterlevande make först vid arvsförfarandet kan åberopa att behålla sitt giftoförfarandes innehåll innebär det att denne har sett hur fördelningen av kvarlåtenskapen skulle bli om bodelning genomfördes. Det kan leda till oförutsägbara situationer och öppna för orättvisor om det är efterlevande maken som på sådant sätt kan styra över arvsförfarandet.

6.4 Rättvisa mellan bröstarvingar

Av den tidigare redogörelsen för reglerna om förskott på arv och det förstärkta laglottsskyddet kan utläsas att förskottsreglerna är starkare vid gåvor som har ett värde som är mindre än halva kvarlåtenskapen. Om så inte är fallet ger det förstärkta laglottsskyddet samtliga bröstarvingar mer än vad förskottsreglerna medför. Det beror främst på att det förstärkta laglottsskyddet leder till att den som mottagit gåvan blir återbäringsskyldig för att de andra bröstarvingarna ska kunna erhålla sina laglotter. Det är således laglotten som står i centrum för den arvsrättsliga regleringen eftersom alla bröstarvingar faktiskt garanteras att erhålla, åtminstone, sin laglott från respektive förälder. Det kan uppstå skillnader mellan barnen då något barn erhållit en gåva av en förälder även om förskottsreglerna eller det förstärkta laglottsskyddet är tillämpligt. Samtidigt skall alla tilldelas en del av arvet, även om det är olika stora andelar. Enligt lagstiftaren uppnås rättvisa mellan barnen i och med att de åtminstone erhåller sin laglott.

Både förskottsreglernas och det förstärkta laglottsskyddets ursprungliga syfte var att ingen bröstarvinge skulle bli arvlös, även om det kan skilja sig åt i vilken egendom och till vilket värde barnens arv efter föräldrarna blev. Som framkommit ovan har skyddssyftet förändrats med tiden eftersom barnens framtida försörjning inte längre är avhängigt arvet från föräldrarna. Numer anses skyddssyftet vara att garantera viss rättvisa mellan

bröstarvingarna, vilket även torde vara anledningen till att laglotten kvarstår i svensk rätt trots diskussioner och förslag⁹⁸ om ett eventuellt avskaffande av laglotten.

6.5 Uppfylls reglernas skyddssyfte?

Syftet med laglotten, som förskottsreglerna och det förstärkta laglottsskyddet ska säkerställa, är att ingen bröstarvinge ska bli arvlös samt att viss rättvisa ska råda mellan arvingarna. En gåva till en bröstarvinge kan leda till en snedfördelning mellan arvingarna. Det sker likväl när en gåvogivare endast har barn i ett äktenskap, vilket tyder på att även om det inte finns både gemensamma barn och särkullbarn kan skillnader mellan arvingarna uppstå. Utfallet blir dessutom detsamma när den avlidne har upprättat ett testamente.

Arvingarna kan gynnas eller missgynnas beroende på om de erhåller en gåva eller ej. Så länge bröstarvingarna inte blir arvlösa med anledning av att en gåva, som ökat i värde, givits till ett av barnen får laglottens skyddssyfte till viss del anses vara uppfyllt. Fastän samtliga bröstarvingar erhåller sin arvs- eller laglott gynnas dock en bröstarvinge framför de andra och det uppstår skillnader i vad vardera bröstarvinge erhåller i arv. Huruvida skillnaderna är omfattande kan diskuteras. Samtliga bröstarvingar erhåller arv men till olika stora värden. Frågan som uppstår i en sådan situation är om det råder viss rättvisa även då det kan föreligga betydande olikheter mellan vad respektive arvinge erhåller i arv. Eftersom alla bröstarvingar erhåller egendom är det rättvist ur en synvinkel medan skillnaderna kan tyckas vara orättvisa.

Laglottens syfte med viss rättvisa mellan arvingarna kan leda till ett ifrågasättande av vad begreppet rättvisa innebär. Rättvisa skulle kunna vara

---

⁹⁸ I ett betänkande till SOU 1981:85 föreslog familjelagssakkunniga att laglotten skulle avskaffas för att bidra till att stärka den efterlevande makens ställning. Även i en motion, 1996/97:L417, yrkades att laglotten skulle avskaffas.

matematisk med innebörden att alla arvingar erhåller ett lika stort värde av kvarlåtenskapen, men rättvisa kan likväl vara vad arvtagarna upplever som rättvist. Den matematiska rättvisan och vad arvingarna tycker är rättvist behöver inte vara densamma utan arvingarna kan uppleva att viss rättvisa skipas även om kvarlåtenskapen inte fördelas enligt matematisk rättvisa. Det kan även diskuteras i vilken utsträckning lagstiftaren ansett att rättvisa skulle föreligga mellan arvingar. Med tanke på det skydd som finns idag i och med laglotten kan det antas att lagstiftaren ansett att ”hälften av lika” får anses vara rättvisa mellan arvingar, men vilken typ av rättvisa lagstiftaren menar är oklart.

Eftersom stora skillnader kan uppstå med anledning av ett testamentsförordnande, kan det tyckas att förskottsreglerna och det förstärkta laglottsskyddet ändå säkerställer en mer rättvis fördelning av egendom mellan bröstarvingarna. Samtidigt stadgar gällande rätt att en arvlåtare fritt får förfoga över sin kvarlåtenskap, även om det endast är testamentariska förordnanden som accepteras enligt svensk rättsuppfattning. Stundom kan jag tycka att dessa två argument är motsägelsefulla, vilket kanske är anledningen till utformningen av begreppet ”den disponibla kvoten”, den andel av egendomen som en arvlåtare faktiskt har möjlighet att testamentera bort, utan att det kan medföra någon laglottskränkning.

En grundläggande princip i arvsrätten är att kvarlåtenskapen ska fördelas enligt den legala arvsordningen om inte annat är förordnat. Det kan ifrågasättas om diskussionen om hur varje person vill fördela sin egendom verkligen är något som samhället ska lägga sig i då någon aktivt uttrycker sin vilja och förordnar om hur denne vill fördela egendomen vid sitt frånfalle. Det kan även ifrågasättas om det inte finns situationer då orättvisa i arvet kan vara befogat. Ett exempel är om en förälder förordnar sin egendom till ett handikappat barn som man vet inte kommer kunna försörja sig själv i framtiden medan de andra barnen blir arvlösa men redan har möjlighet att försörja sig. I en sådan situation gynnas det handikappade barnet till förmån för de andra bröstarvingarna men situationen kan även

vara att en förälder vill missgynna något barn. Exempelvis kanske en förälder inte vill att ett barn som är missbrukare ska erhålla något arv eftersom det kan leda till att missbruket förvärras eller att föräldern inte vill gynna missbruket. Det kan då ifrågasättas om inte föräldern själv ska ha möjligheten att gynna eller missgynna vissa bröstarvingar. Det kan till och med tyckas vara mer rättvist att faktiskt fördela egendomen olika mellan bröstarvingarna och i sådana situationer torde laglottens existens och presumtionsregeln för förskott på arv kunna diskuteras.

En förändring som skulle kunna medföra att arvlåtare själva får bestämma över hur kvarlåtenskapen ska fördelas är att införa en omvänd presumtionsregel för gåvor till bröstarvingar, vilket föreslogs i slutbetänkandet av Ärvdabalksutredningen. Det skulle medföra att förskottsreglerna blev mer i överensstämmelse med rådande inställning att gåvor ska gynna sin mottagare. Eftersom arvet inte längre utgör en försörjningsfaktor för kommande generationer kan det även ifrågasättas om inte laglottsskyddet i dess helhet, och därmed förskottsreglerna och det förstärkta laglottsskyddet, har spelat ut sin roll. Förändringarna som har skett, och fortfarande pågår, med moderna familjekonstellationer verkar gå framåt i en snabbare takt än att arvsrätten hänger med och det tyder på att förändringen från kärnfamiljer har medfört att syftet med laglottsskyddet till viss del har urholkats.

7 Avslutning

Att arvsrättens utveckling har lett till ett utökat skydd för den efterlevande maken är i linje med samhällsutvecklingen. Den som står en person närmast får arva kvarlåtenskapen och har möjligheten att fortsätta leva ett liv med samma standard som tidigare. Vid sidan om denna förändring har även föräldrarnas arv som skydd för barnens framtida försörjning förändrats. I och med samhällets utvidgade sociala skyddsnät finns inte längre barnens behov av ett arv för att kunna försörja sig och ta hand om släktens egendom för att kunna föra den vidare i generationer. Det verkar ha påverkat laglottens skyddssyfte, som har gått från att barnen inte ska bli arvlösa till att det ska råda viss rättvisa mellan barnen.

Utredningen i denna uppsats tyder på att reglerna om förskott på arv och det förstärkta laglottsskyddet endast till viss del uppfyller sitt skyddssyfte att försäkra bröstarvingarnas rätt till laglott. Det finns möjligheter för makar att kringgå reglerna för att själva bestämma vem eller vilka som ska tilldelas en gåva eller ett arv. Det är förvisso i linje med samhällsutvecklingen eftersom egendomen inte längre behöver hållas inom familjen i samma utsträckning som tidigare. De förändringar som skett i familjekonstellationerna, vilka medfört svagare kärnfamiljer, har lett till att förskottsreglernas och det förstärkta laglottsskyddets skyddssyfte inte förefaller vara tidsenligt.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Författningar

Föräldrabalk (1949:381)

Lag (1941:416) om arvsskatt och gåvoskatt

Lag (1963:583) om avveckling av fideikommiss

Äktenskapsbalk (1987:230)

Ärvdabalk (1958:637)

Propositioner

Prop. 1928:17. *Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag om lag om arv m.m.*

Prop. 1958A:144. *Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till ärvdabalk m.m.*

Prop. 1958B:23. *Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till ärvdabalk m.m.*

Prop. 1969:124. *Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring i ärvdabalken m.m.*

Prop. 1986/87:1. *Regeringens proposition om äktenskapsbalk m.m.*

Statens offentliga utredningar

SOU 1925:43. *Förslag till lag om arv m.m.*

SOU 1981:85. *Äktenskapsbalk. Förslag av familjelagssakkunniga*

SOU 1998:110. *Makes arvsrätt, dödsboförvaltare och dödförklaring. Slutbetänkande av Ärvdabalksutredningen*

Övrigt

Lagrådets yttrande, *Slopad arvsskatt och gåvoskatt*, 2004-10-18.

Motion 1996/97:L417, *Avskaffande av laglott samt utökad arvsrätt.*

NJA II 1928.

Litteratur

Agell, A. & Brattström, M. (2008) *Äktenskap, Samboende, Partnerskap*, Andra upplagan, Iustus Förlag AB.

Brattström, M. & Singer, A., (2011) *Rätt arv: fördelning av kvarlåtenskap*, 3:e upplagan, Iustus Förlag AB.

Grauers, F. (2012) *Ekonomisk familjerätt, Makars och sambors egendom och bostad. Gåva, arv, testamente & boudredning.*, Karnov Group Sweden AB.

- Eriksson, A. (2008) *Arv och testamente*, Thomson Förlag AB.
- Hafström, G. (1978) *Den svenska familjerättens historia*, Studentlitteratur.
- Korling, F. & Zamboni, M. (2013) *Juridisk metodlära*, Studentlitteratur.
- Lehrberg, B. (2010) *Praktisk juridisk metod*, Upplaga 6:1, Institutet för Bank- och affärsjuridik AB.
- Saldeen, Å. (1998) *Arvsrätt: en lärobok om arv, boupredning och arvskifte*, Iustus Förlag AB.
- Walin, G. & Lind, G. (2008) *Kommentar till ärvdabalken, Del I (1-17 kap.)*, *Arv och testamente*, Upplaga 3:6, Norstedts Juridik AB.
- Walin, G. & Lind, G. (2008) *Kommentar till ärvdabalken, Del II (18-25 kap.)*, *Arv och testamente*, Upplaga 3:6, Norstedts Juridik AB.
- Walin, G. (1988) *Supplement till Ärvdabalken och Föräldrabalken. Sambolagen m.m.* Norstedts Förlag AB.

Artiklar

- Agell, A., *Den nya arvsrätten och metoderna för dess tolkning*, SvJT 1990 s. 1-53.
- Bogdan, M., *Den nya EU-förordningen om internationell successionsrätt*, SvJT 2012 s. 737-745.
- Hemström, Ö. *Medellivslängden ökar stadigt*, Statistiska centralbyrån, 2012-10-03 (2014-05-22), www.scb.se

Övriga källor

- Skatteverkets ställningstagande, *Värdering av tillgångar m.m. i en bouppteckning avseende dödsfall efter den 31 december 2004*, Dnr 130 730340-04/111, 2004-12-20.

Rättsfall

Högsta domstolen

- NJA 1934 s. 462
- NJA 1935 s. 203
- NJA 1938 s. 388
- NJA 1939 s. 171
- NJA 1940 s. 54
- NJA 1941 s. 62
- NJA 1941 s. 708
- NJA 1942 s. 609

NJA 1945 s. 81

NJA 1948 s. 143

NJA 1949 s. 625

NJA 1949 s. 629

NJA 1950 s. 488

NJA 1952 A 22

NJA 1954 s. 517

NJA 1963 s. 345

NJA 1973 s. 687

NJA 1985 s. 414

NJA 1991 s. 604

NJA 1993 s. 145

NJA 1998 s. 534

NJA 2000 s. 262

NJA 2013 s. 736

Högsta domstolens dom 2014-04-23 i mål nr T 487-13

Hovrätterna

RH 2008:47

RH 2011:38